

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ανάδειξη και Διαχείριση Αρχαιολογικού Χώρου: το Παράδειγμα του Αρχαιολογικού Χώρου στο Διμηνι

Τσιακάρα Παρασκευή (B2015088)

Βόλος, 2021

Επιβλέπον καθηγητής : Σταύρος Βλίζος

Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Τμήμα Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογία

Περιεχόμενα

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	1
Ανάδειξη και Διαχείριση Αρχαιολογικού Χώρου: το Παράδειγμα του Αρχαιολογικού Χώρου στο Διμήνι.....	1
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ	3
ABSTRACT.....	4
KEYWORDS.....	4
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	8
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ	8
1.1 Διαχείριση Ελληνικής Κληρονομιάς.....	8
1.2 Το Πλαίσιο για τη Διαχείριση της Ελληνικής Αρχαιολογικής Κληρονομιάς: οι Κρατικές Υπηρεσίες, οι Τάσεις και οι Προκλήσεις.....	9
1.3 Διαχείριση Αρχαιολογικών Χώρων στην Ελλάδα και Συμμετοχή του Κοινού.....	12
1.4 Αρχαιολογικοί Χώροι στο Πλαίσιο της Τοπικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ	16
2.1 Το Ελληνικό Θεσμικό Πλαίσιο: Αρμόδιοι Φορείς	17
2.2 Πολιτιστική Κληρονομιά στην Ελλάδα	18
2.3 Εθνικό Επίπεδο	18
2.4 Τοπικό / Περιφερειακό Επίπεδο	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΟ ΔΙΜΗΝΙ.....	21
3.1 Γενικά για το Διμήνι	21
3.2 Ιστορική Αναφορά	22
3.3 Περιγραφή.....	25
3.4 Ανασκαφές.....	27
3.5 Περιγραφή Κτισμάτων.....	29
3.6 Ανάκτορο Διμήνιου	33
3.7 Θολωτος Τάφος «ΤΟΥΜΠΑ».....	36
3.8 Η ανάδειξη και η διαχείριση του χώρου σήμερα.....	38
3.9 Μουσείο Βολου.....	41
3.10 Ιστορικό	42
3.11 Εκθέσεις	46
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	47

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το άρθρο 1 της Σύμβασης Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO (1972) ορίζει την «πολιτιστική κληρονομιά» ως έργα του ανθρώπου και της φύσης που απαιτείται να διατηρηθούν και να προστατευθούν. Ως εκ τούτου, η πολιτιστική κληρονομιά που αξίζει να αντιμετωπιστεί με τρόπο ευνοϊκό για τη διατήρησή της περιλαμβάνει μνημεία κάθε είδους (αντικείμενα, ομάδες κτιρίων, αρχαιολογικούς και ιστορικούς χώρους), τεχνογνωσία που κληροδοτήθηκε στην ανθρωπότητα από διάφορους πολιτισμούς του παρελθόντος και του παρόντος, δημοφιλείς παραδόσεις και έθιμα καθώς και φυσικές δημιουργίες εξαιρετικής ομορφιάς (μνημεία της φύσης). Η προστασία και η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν είναι εύκολη υπόθεση. Μόνο μέσω της διεπιστημονικής συνεργασίας και της ανάλυσης όλων των μέτρων και των μέσων που έχουν στη διάθεσή τους οι ειδικοί, μπορούν να ελαχιστοποιήσουν τον κίνδυνο των πτυχών της πολιτιστικής κληρονομιάς, που αλλάζει με την πάροδο του χρόνου.

Πολύ σημαντικό είναι να αναφερθεί, πως η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν σημαίνει απαραίτητα τη μετατροπή μνημείων και πολιτιστικού πλούτου σε μουσεία. Αυτό που περιλαμβάνει αυτή η προστασία είναι η διατήρηση, η χρήση και η προώθησή τους με τρόπο που θα επιτρέπει στις μελλοντικές γενιές να απολαμβάνουν και να επωφελούνται από αυτές. Τα τελευταία χρόνια αυτή η ανάγκη οδήγησε τα σε άνοδο του τουρισμού μιλώντας για πολιτιστικό επίπεδο. Η διαχείριση και χρήση πολιτιστικών πόρων θεωρείται πλέον κοινωνικός και οικονομικός στόχος.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Νομοθεσία, Διαχείριση αρχαιολογικών χώρων, Πολιτιστική κληρονομιά, Διμήνι, Ανασκαφές.

ABSTRACT

Article 1 of the UNESCO World Heritage Convention (1972) defines cultural heritage as those works of man and nature which warrant preservation and protection. As such, cultural heritage which deserves to be treated in a manner conducive to its preservation includes monuments of every sort (artefacts, groups of buildings, archaeological and historic sites), know-how bequeathed to mankind by various civilizations past and present, popular traditions and customs as well as natural creations of exceptional beauty (monuments of nature) Of course, protecting and managing our cultural heritage is not an easy task. Only through interdisciplinary cooperation and the marshalling of all the measures and means at specialists' disposal can the risk be minimized of aspects of cultural heritage changing over time. It should be pointed out at this point that protecting cultural heritage does not necessarily mean turning monuments and cultural goods into museums or putting them on display. What such protection does involve is preserving, using and promoting them in a manner which will allow future generations to enjoy and benefit from them. This need has led in recent years to a rise in cultural tourism, which the World Tourism Organization reports now accounts for a sizeable proportion of global tourism. The sustainable management and use of cultural resources is now promoted as a primary social and economic objective.

KEYWORDS

Legislation, Management of archaeological sites, Cultural heritage, Dimini, Excavations

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κύριο Βλίζο, ο οποίος επιμελήθηκε την τελική γενική εικόνα της εργασίας αυτής και με κατηύθυνε για την σωστή δομή της. Επιλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους παράγοντες, που συνέβαλαν στην πραγματοποίηση έρευνας κι επιμόρφωσης σε πολλά ζητήματα που προέκυψαν καθ' όλη την διάρκεια της διαδικασίας συγγραφής της εργασίας. Τόσο στο Μουσείο του Βόλου, όσο και στο χωριό του Διμηνίου βρέθηκαν άνθρωποι να κατευθύνουν την προσπάθειά μου στην ολοκλήρωση της συλογής πληροφοριών. Θα ήθελα να ευχαριστήσω και τους συντελεστές της βιβλιοθήκης του Βόλου, ο οποίοι φάνηκαν εξαιρετικά πρόθυμοι να βοηθήσουν σε οποιαδήποτε απορία προέκυπτε σχετικά με βιβλία, ψηφιακά και μη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αυτό το ειδικό τεύχος για τη Διαχείριση Αρχαιολογικών Χώρων στην Ελλάδα συζητά το πλαίσιο εντός του οποίου πραγματοποιείται η διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων στη χώρα και στοχεύει στην αντιμετώπιση των προβλημάτων και των προκλήσεων που θέτει η διαχειριστική πρακτική, μέσω της εξέτασης συγκεκριμένων περιπτώσιολογικών μελετών. Πολλές εργασίες, που αντιπροσωπεύουν το έργο, των επαγγελματιών αλλά και των ερευνητών, τονίζουν την σοβαρότητα των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών συνθηκών, υπό των οποίων διεξάγεται η διαχείριση της κληρονομιάς στην Ελλάδα. Συγχρόνως η περιφερειακή εστίαση στην Ελλάδα παρουσιάζει ενδιαφέρον για κοινό σε διεθνές επίπεδο, διότι ασχολείται με θέματα που σχετίζονται με τους επαγγελματίες παγκοσμίως. Τα έγγραφα αυτού του τόμου συμπεριλαμβάνουν μερικά ενδιαφέροντα έργα και προσεγγίσεις που αξίζουν να εξεταστούν. Επιπλέον, αυτή η συλλογή εγγράφων σκοπεύει να προχωρήσει πέρα από τον κυρίαρχο διακρατικό (κυρίως Αγγλόφωνο) διάλογο διαχείρισης κληρονομιάς, προσφέροντας μια προοπτική από ένα κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο (Ελλάδα) που διαφέρει ουσιαστικά από αυτό της Βόρειας Αμερικής, της Αυστραλίας ή του Ηνωμένου Βασιλείου, αλλά παρ' όλα αυτά καταδεικνύει ορισμένες κοινότητες με χώρες της νότιας Ευρώπης, των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου. Παρά την ύπαρξη λογοτεχνίας, που εξετάζει συλλογικά τη διαχείριση της κληρονομιάς σε διαφορετικές ηπείρους (Cleere, 1984; 1989; McManamon and Hatton, 2000; Messenger and Smith, 2010) και ευρωπαϊκές χώρες (Pickard, 2001; 2002), ο λόγος φαίνεται συχνά να αντιμετωπίζει την Ευρώπη ιδιαίτερα ως μια κάπως ομοιογενή γεωγραφική οντότητα με πολλές ομοιότητες. Όπως επεσήμανε ο Willems (2010: 212–16), οι τεράστιες διαφορές μεταξύ των ευρωπαϊκών (ιδιαίτερα μη αγγλικών) λόγων βρίσκονται, μεταξύ άλλων, στις διαφορετικές ορολογίες και γλώσσες που χρησιμοποιούνται, στην ποικιλομορφία των εννοιολογικών προσεγγίσεων και στις διαφορές σε νομικά και οργανωτικά θέματα. Η κρίση που διακυβέβεται στο οικονομικό κλίμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποκαλύπτει σίγουρα υπάρχουσες και βαθιές διαφορές μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών και τις ποκίλες επιπτώσεις που έχουν οι διαφορές αυτές στη διαχείριση του πολιτιστικού πλούτου. Η εξέταση περιπτώσιολογικών μελετών από μια χώρα, στην προκειμένη περίπτωση η Ελλάδα, συνεπάγεται με την αντιμετώπιση της αλληλεπίδρασης μεταξύ τοπικών, εθνικών, περιφερειακών και διεθνών λόγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

1.1 Διαχείριση Ελληνικής Κληρονομιάς

Η αρχαιολογία είναι καλά εδραιωμένη στην Ελλάδα από τον 19^ο αιώνα, και αρμόδιοι αρχαιολόγοι ασχολούνται κατά κύριο λόγο με την προστασία, τη συντήρηση, την ερμηνεία και την παρουσίαση αρχαιολογικών χώρων, μνημείων αλλά και συλογών. Παρ' όλα αυτά, ο τομέας στην Ελλάδα στερείται κατάλληλου λόγου για τη διαχείριση της κληρονομιάς, που σημαίνει μια λογοτεχνία που είναι θεωρητικά ενημερωμένη, αλλά ταυτόχρονα παρέχει κριτική αντίληψη για την πρακτική της διαχείρισης της κληρονομιάς συζητώντας, προκαλώντας και εξετάζοντας την ανθρώπινη διάσταση και όχι απλώς τις τεχνικές πτυχές. Το υπάρχον σώμα της ελληνικής λογοτεχνίας για την αρχαιολογική κληρονομιά έχει συμπεριλάβει μια σειρά εκδόσεων που είναι είτε συνεδριακές εργασίες - η πλειονότητα αυτών μάλλον περιγραφική (Étienne, 2000, Ζαφειροπούλου, 2006). δημοσιεύσεις που συζητούν εθνικά (Petraikos, 1982, Doris, 1985, Pantos, 2001, Trova, 2004) ή διεθνή νομοθεσία (Konsola, 1995, Voudouri and Strati, 1999) · μελέτες σχετικά με τις αρχιτεκτονικές αποκαταστάσεις (Υπουργείο Πολιτισμού, 1984–93, Mallouchou-Tufano, 1998) ή συλλογές δοκιμίων, εγγράφων ή προσωπικών λογαριασμών από άτομα με μακρά συμμετοχή στον τομέα (Παπαδόπουλος, 2003, Κωνσταντίος, 2003, Λάβας, 2010, Antzoulidou-Retsila, 2005) και ακόμη και πολιτικοί που έχουν υπηρετήσει ως υπουργοί πολιτισμού (Βαρβιτσιώτης, 2005). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι από το 1980 οι ανθρωπολόγοι που χρησιμοποιούν διάφορες μεθόδους και προσεγγίσεις, έχουν εξετάσει θέματα που σχετίζονται με τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Είναι γεγονός, πως υπάρχει μια άνθιση της λογοτεχνίας (κυρίως στην Αγγλική γλώσσα) που ασχολείται με την πολιτική της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα και τον ρόλο της αρχαιολογίας στην δημιουργία του έθνους και τη διαμόρφωση της Νεοελληνικής ταυτότητας. Ωστόσο, με εξαίρεση μια μελέτη για τη διαχείριση αρχαιολογικών έργων (Mastrantonis, 2008) υπάρχει ένα τεράστιο κενό στις εκδόσεις που αναγνωρίζουν τη διαχείριση της κληρονομιάς ως μια διαδικασία, που τοποθετούν τη διαχειριστική πρακτική στο ευρύτερο πλαίσιο της, ή συμμετέχουν σε έναν πολυεπιστημονικό τομέα.

Μια πολύ ευπρόσδεκτη προσθήκη ήταν η εμφάνιση δημοσιεύσεων που εξετάζουν πτυχές του υφιστάμενου συστήματος διαχείρισης της κληρονομιάς (Λουκάκι, 2008), τα προβλήματα στη σχέση μεταξύ αρχαιολόγων και τοπικών κοινοτήτων (Stroulia and Sutton, 2010) και έγγραφα που βασίζονται σε μελέτες περιπτώσεων που προσπάθεια πλαισίωσης ζητημάτων διαχείρισης ηλικίας σε ένα διεθνώς αναγνωρίσιμο λεξιλόγιο και τρόπο σκέψης (Doumas, 1997, Papadopoulos, 1997, Sanders, 2002). Έλληνες φοιτητές και ακαδημαϊκοί που έχουν σπουδάσει διαχείριση κληρονομιάς στο εξωτερικό και ιδίως στην Μεγάλη Βρετανία, διευρύνουν την ήδη υπάρχουσα έρευνα και τείνουν να φέρουν μια πιο κριτική και τεκμηριωμένη προσέγγιση.

Υφίστανται κάποιες ενδείξεις, τις τελευταίες δεκαετίες, ότι η κατάσταση όσον αφορά την έρευνα και την διαχείριση της κληρονομιάς στην Ελλάδα αλλάζει σταδιακά. Για παράδειγμα, η δημιουργία μιας πρώτης γενιάς Ελλήνων ειδικών μουσείων τη δεκαετία του 1990 (Scaltsa, 2001) και ενός σχετικού Συνδέσμου συνέβαλαν σίγουρα στην επακόλουθη αναγνώριση του τομέα εντός του μηχανισμού της ελληνικής κρατικής κληρονομιάς και την εμφάνιση του στα πρώτα ελληνικά μουσειολογικά περιοδικά. Αυτό είχε αναμφισβήτητα σημαντικό αντίκτυπο και στη στροφή προς την αναγνώριση της διαχείρισης της κληρονομιάς ως υπο-κλάδου στην Ελλάδα με σχετικά πανεπιστημιακά μαθήματα και μεταπτυχιακά πτυχία πολλαπλασιασμένα τα τελευταία χρόνια.

1.2 Το Πλαίσιο για τη Διαχείριση της Ελληνικής Αρχαιολογικής Κληρονομιάς: οι Κρατικές Υπηρεσίες, οι Τάσεις και οι Προκλήσεις

Η Ελλάδα, η αρχαιολογική διαδικασία και η διαχείριση της αρχαιολογικής κληρονομιάς θεωρούνται ως κρατική ευθύνη και δημόσια διοίκηση, με το σκεπτικό να διασφαλίζει την κατάλληλη προστασία από μια ποικιλία απειλών και να διατηρεί την απασχόληση και τον ποιοτικό έλεγχο σε όλες τις πτυχές της αρχαιολογικής δραστηριότητας (Αρχαιολογικός Νόμος, 2002). Από τότε που η χώρα απέκτησε την ανεξαρτησία της, η Ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία - η οποία ιδρύθηκε το 1833 και είναι η παλαιότερη εθνική κρατική υπηρεσία του είδους της στην Ευρώπη (Χαμιλάκης, 2007: 36) - υπήρξε η κύρια αρχή για τη διαχείριση της κληρονομιάς (ιδιαίτερα όσον αφορά την αρχαιότητα) καθώς η σχετική νομοθεσία έχει θεσπίσει αποκλειστική

κρατική ιδιοκτησία (Κόκκου, 1977: 105, Πετράκος, 1982: 13–20, Βουδούρη, 2003: 14–23). Οι διαχειριστικές προσεγγίσεις για τη διαχείριση, την προστασία και τη διατήρηση υποστηρίχθηκαν τα πρώτα χρόνια από την τεχνογνωσία της περιόδου και την αρχαιολογία κι επιτεύχθηκε η ενίσχυση της εθνικής συνείδησης και η οικοδόμηση της γενικότερης ταυτότητας του έθνους. Επιπλέον, οι επαγγελματίες της κληρονομιάς και ιδιαίτερα οι κρατικές υπηρεσίες αντιμετώπισαν επίσης την πρόκληση της αντιμετώπισης της λεηλασίας και του παράνομου εμπορίου των αρχαιοτήτων (Κόκκου, 1977: 72–78 · Παπακωνσταντίνου, 2003: 21–24), εξισορρόπηση της κατασκευαστικής δραστηριότητας με τη διατήρηση των αρχαιολογικών λειψάνων (Fouseki, 2008) καθώς και την παρακολούθηση της σύγχρονης χρήσης αρχαίων μνημείων για την προστασία τους από την εμπορευματοποίηση και τη φυσική φθορά. Εκτός από την κληρονομιά της κλασικής αρχαιότητας και τη σημασία της για διάφορες πτυχές της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας (Lowenthal, 1988; Hamilakis and Yalouri, 1999), η εμφάνιση της Ελλάδας ως σημαντικού τουριστικού προορισμού επηρέασε επίσης βαθιά τις στρατηγικές διαχείρισης τοποθεσιών, με την αρχαιολογική κληρονομιά να θεωρείται σημαντικό μέρος της βιομηχανίας κληρονομιάς της χώρας - απηχεί τη Μελίνα Μερκούρη ευρέως που ανέφερε δήλωση ότι Ο πολιτισμός είναι η βαριά βιομηχανία της Ελλάδας (Hellenic Minis δοκιμή του Πολιτισμού, 2012). Πολλοί Έλληνες επαγγελματίες της κληρονομιάς έχουν ανταποκριθεί σε όλες τις προκλήσεις και σίγουρα δεν έχουν μείνει αμέτοχοι σε ορισμένες εξελίξεις του διεθνούς λόγου για τη διαχείριση της κληρονομιάς. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς γίνεται αντιληπτή από τις κρατικές αρχές και ιδιαίτερα ο τρόπος λειτουργίας του υφιστάμενου μηχανισμού δεν στερείται αδυναμιών. Θα πρέπει να υπογραμμιστούν κάποιες από τις αδυναμίες του υφιστάμενου μηχανισμού για τη διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων όσον αφορά τους πόρους, τις περιστάσεις και τις νοοτροπίες. Σε κάποιο βαθμό, οι αδυναμίες αυτές αποτελούν κοινή γνώση αρχαιολόγων και επαγγελματιών κληρονομιάς, οι οποίοι εργάζονται στην Ελλάδα ή συμμετέχουν σε έργα που σχετίζονται με την κληρονομιά στη χώρα.

Πολλά είναι τα προβλήματα προκαλούνται από την έλλειψη επαρκούς χρηματοδότησης που σαφώς επηρεάζει και τη διαθεσιμότητα ανθρώπινων πόρων. Οι αριθμοί που παρέχονται αυτή τη στιγμή από την Ένωση Ελλήνων Αρχαιολόγων δείχνουν την ύπαρξη περίπου 900 μόνιμων υπαλλήλων για περισσότερους από 19.000 δηλωμένους αρχαιολογικούς χώρους και 210 μουσεία στη χώρα. Το αρχαιολογικό επάγγελμα θεωρείται εδώ και πολλά χρόνια ως αμειβόμενο και η Αρχαιολογική

Υπηρεσία είναι ανεπαρκής (Κοκκινίδου, 2005: 164), ενώ οι ευκαιρίες απασχόλησης για νέους πτυχιούχους έχουν αποδοκιμαστεί (Τιβέριος, 2000). Πράγματι, αυτό είναι ένα επίκαιρο ζήτημα, καθώς η τρέχουσα οικονομική κρίση και ο αγώνας της Ελλάδας σταθεί σε κανονικά επίπεδα βιωσιμότητας, επηρέασαν τη διαχείριση της αρχαιολογικής κληρονομιάς στη χώρα. Είναι αλήθεια ότι η πολιτιστική κληρονομιά τείνει να διακυβεύεται σε περιόδους οικονομικής κρίσης και τα μέτρα λιτότητας που επιβάλλονται για την ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας έχουν ήδη επιδεινωθεί. Αυτά τα μέτρα είχαν ως αποτέλεσμα πολλές περικοπές τόσο στον προϋπολογισμό αλλά και στο προσωπικό του πρώην Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού, ενώ με την επιβολή του νόμου 4024/2011, από τον Οκτώβριο του 2011, πολλοί έμπειροι αρχαιολόγοι αναγκάστηκαν να συνταξιοδοτηθούν πρόωρα. Προβληματισμό προκαλούν οι διοικητικές και διαρθρωτικές αλλαγές που έχει υποστεί το Υπουργείο Πολιτισμού, στο οποίο ανήκει η Αρχαιολογική Υπηρεσία. Θα πρέπει να σημειωθεί, πως το Υπουργείο Πολιτισμού συγχωνεύθηκε με το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Η γραφειοκρατία με τις οποίες οι ελληνικές κρατικές υπηρεσίες έχουν συσχετιστεί εδώ και πολύ καιρό - συχνά σε συνδυασμό με τάσεις πελατείας και ευνοιοκρατίας (Herzfeld, 1991: 193–96) - έχει συχνά επικριθεί σε θέματα που σχετίζονται με τη διαχείριση της κληρονομιάς (Kardulias, 1994; Κοκκινίδου, 2005: 165). Η ευκαιριακή στάση του πρόσφατου παρελθόντος, που συχνά συνεπαγόταν με την γρήγορη απορρόφηση της εκάστοτε χρηματοδότησης για τη διεξαγωγή έργων και μάλιστα χωρίς την δημιουργία μακροπρόθεσμου σχεδίου διαχείρισης, δεν είναι ρεαλιστικά βιώσιμη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση αρκετών παρεμβάσεων για την ενίσχυση των αρχαιολογικών χώρων που χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Όσον αφορά το ανθρώπινο δυναμικό, η αρχαιολογική κοινότητα στην Ελλάδα δεν είχε ποτέ έλλειψη ειδικευμένων και εργατικών ατόμων και, ως εκ τούτου, ειδικευμένων επαγγελματιών στη διαχείριση της κληρονομιάς. Ωστόσο, μεγάλη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στις ευκαιρίες που θα προκύψουν σε νεότερες γενιές και στην εξειδικευμένη εκπαίδευση, ώστε να δημιουργηθεί ένα όραμα για ένα καλύτερο μέλλον. Το τρέχον οικονομικό κλίμα θα έλεγε πως φαίνεται αν όχι αναπόφευκτο τότε σίγουρα πολύ δύσκολο να αντιμετωπιστεί, γιαυτό το λόγο τα εμπόδια δεν θα πρέπει να εγείρονται από συντηρητικές νοοτροπίες. Πολλά από τα παραπάνω προβλήματα εμποδίζουν κάθε προσπάθεια να φτάσει η αρχαιολογία και η διαχείριση αρχαιολογικών χώρων σε τέτοιο σημείο, ώστε να αποφεύγονται οι αποκλεισμοί και να υπάρχει περισσότερη συμμετοχή. Η δυσκολία αντιμετώπισης

προβλημάτων αυξάνεται όταν μιλάμε για ένα ανεπαρκές κοινωνικοπολιτικό και οικονομικό κλίμα και η διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων γίνεται ακόμη πιο περίπλοκη υπόθεση. Αυτές είναι οι προκλήσεις που το συγκεκριμένο κείμενο στοχεύει να αναλύσει και να προσπαθήσει να αντιμετωπίσει, σε διαφορετικά επίπεδα, παρέχοντας ταυτόχρονα μια πιο αισιόδοξη οπτική σχετικά με το μέλλον της διαχείρισης αρχαιολογικών χώρων στην Ελλάδα.

1.3 Διαχείριση Αρχαιολογικών Χώρων στην Ελλάδα και Συμμετοχή του Κοινού

Είναι ευρέως αναγνωρισμένο ότι η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε παγκόσμιο επίπεδο έχει αναπτυχθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες και έχουν πραγματοποιηθεί διάφορες μεταβολές σε αυτό που θεωρείται ορθή πρακτική. Η σύγχρονη ηθική της αρχαιολογίας ως επάγγελμα (Zimmerman et al., 2003; Scarre and Scarre, 2006; Vitelli and Chanthaphonh, 2006), οι αρχές της σύγχρονης διαχείρισης κληρονομιάς με βάση τις αξίες (Demas, 2002; Smith et al., 2010; King, 2011), και τα ηθικά που στηρίζουν την πρακτική της δημόσιας και της κοινοτικής αρχαιολογίας (Merriman, 2004; Okamura και Matsuda, 2011; Moshenska και Dhanjal, 2012) σίγουρα όλα έθεσαν τα θεμέλια για την καθιέρωση αυτής της έννοιας. Στην Ελλάδα, το επιχείρημα για την ύπαρξη μιας κυρίαρχης κρατικής υπηρεσίας σε θέματα που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά είναι λογικό όταν εξετάζουμε τη δυνατότητα μιας τέτοιας αρχής να διασφαλίσει ότι οι αρχαιολογικοί χώροι διαχειρίζονται πραγματικά για το κοινό καλό χωρίς να διακυβεύονται τα πάντα για χάρη των εφήμερων οικονομικών αξιών. Ωστόσο, η διαχείριση της αρχαιολογικής κληρονομιάς χαρακτηρίστηκε, σε μεγάλο βαθμό, από μια αυταρχική προσέγγιση από πάνω προς τα κάτω με την έλλειψη ενεργού συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων από ενδιαφερόμενους φορείς όπως οι μη ειδικοί (Fouseki, 2009). Στην πραγματικότητα, το ισχυρό χέρι του κράτους δεν επιτρέπει πάντα στις τοπικές κοινότητες και τις μη κυβερνητικές οργανώσεις να συμμετέχουν επαρκώς και αποτελεσματικά στη διαχείριση της κληρονομιάς. Αυτές οι αυταρχικές προσεγγίσεις, που συχνά αναλαμβάνονται από κρατικές υπηρεσίες και υποστηρίζονται από την υφιστάμενη κρατική-κεντρική νομοθεσία κληρονομιάς (Βουδούρι, 2010: 555–56), έχουν αναγνωριστεί ως μια ελιτιστική προσέγγιση (Θέμελης, 2009: 85) και μπορούν επίσης να διευρύνουν περαιτέρω το χάσμα που υπάρχει μεταξύ της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και των Ελλήνων πολιτών και δημιουργεί συγκρούσεις (Herzfeld, 1991: 34). Αυτό το

χάσμα έχει ήδη αναγνωριστεί και επεξεργαστεί σε πρόσφατες δημοσιεύσεις (Zois, 1990: 25–26; Papaconstantinou, 2003: 26–27; Bintliff, 2004: 138; Sutton and Stroulia, 2010). Στην πραγματικότητα, δεν είναι ασυνήθιστο για τους ντόπιους να αναπτύσσουν εχθρικές στάσεις απέναντι στους αρχαιολόγους, κυρίως λόγω των υποχρεωτικών απαλλοτριώσεων της γης τους όταν ανακαλύπτονται αρχαιότητες (Κοκκινίδου, 2005: 164–65; Sutton and Stroulia, 2010: 4) ή λόγω της αρνητικής αντίληψής τους για τις κρατικές αρχαιολογικές υπηρεσίες και την εθνική κυβέρνηση συνολικά (Φωτιάδης, 2010). Επιπλέον, τα πολλαπλά στρώματα της μακράς ιστορίας της χώρας σημαίνουν επίσης ότι η διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων συχνά επηρεάστηκε από την αντίσταση στην αποδοχή της ποικιλομορφίας και με τις κοινωνικές αναταραχές και τις εντάσεις που υπάρχουν σήμερα (Herzfeld, 2011) αυτό μπορεί να είναι προβληματικό. Όπως υποστήριξε ο Κώστας Σβωνιάς (2004: 130–31), «μερικές φορές οι διαφορετικές απόψεις για τον πολιτισμό και την ιστορία θεωρούνται μη πατριωτικές όταν προέρχονται από Έλληνες και ως επιθέσεις κατά της ελληνικής ακεραιότητας όταν προέρχονται από αλλοδαπούς. Δεν είναι σκοπός μας να ζωγραφίζουμε υπερβολικά δυσοίωνη εικόνα της τρέχουσας κατάστασης, αλλά μάλλον να ρίξουμε λίγο φως στη φωτεινή πλευρά της πρακτικής διαχείρισης κληρονομιάς στην Ελλάδα. Οι συνεισφέροντες σε αυτόν τον τόμο παρουσιάζουν και συζητούν μερικές ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις και έργα που έχουν επιτευχθεί με συχνά ελάχιστους ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους. Από αυτή την άποψη, το τρέχον αρνητικό κλίμα λιτότητας στην Ελλάδα παρέχει ίσως μια ευκαιρία για μια μετατόπιση που θα αποκεντρώσει την κυβερνητική εξουσία και θα μετατρέψει τις συντηρητικές, ευκαιριακές και αυταρχικές προσεγγίσεις σε συμμετοχικές, χωρίς αποκλεισμούς και καινοτόμες πρωτοβουλίες που μπορούν δυνητικά να καταστήσουν κοινωνικά τη διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων. και οικονομικά βιώσιμο.» Για παράδειγμα, ο Τσαραβόπουλος και ο Φράγκου υποστηρίζουν την πιθανή συμβολή της τοπικής διοίκησης και των τοπικών κοινοτήτων των νησιών των Κυθήρων και των Αντικυθήρων, επαναφέροντας παρόμοιες φωνές που έχουν τονίσει τις πρωτοβουλίες των κοινοτήτων σε τοπικό επίπεδο ως πιθανή λύση στην έλλειψη πόροι των κρατικών υπηρεσιών (Bintliff, 2004: 151).

1.4 Αρχαιολογικοί Χώροι στο Πλαίσιο της Τοπικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Παρά το αυξανόμενο σώμα της λογοτεχνίας για τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 (Cleere, 1989; Feilden & Jokilehto, 1998; Hall & McArthur, 1998; Pearson & Sullivan, 1995), υπάρχουν πολύ περιορισμένες αναφορές στη συμβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Συνολικά, τα οικονομικά της ιστορικής διατήρησης παραμένουν υποεκτιμημένη περιοχή (Mason, 2005), ενώ τα κοινωνικοοικονομικά και περιφερειακά οφέλη της αρχαιολογίας ερευνώνται ακόμη λιγότερο καλά. τρόπος χρηματοδότησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, με αυξανόμενη έμφαση στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Τη δεκαετία του 1990 πολύ ορθά έγινε η αναγνώριση, ότι η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί να συμβάλει στην περιφερειακή ανάπτυξη και σαφώς ήταν μια σημαντική αλλαγή για την πολιτική της Παγκόσμιας Τράπεζας. Τα κεφάλαια, που πολλοί αναζητούν για ανασκαφή, έρευνα, συντήρηση φαίνεται πως συνάδουν με προϊόντα που μπορούν να προσφέρουν τοπικά οικονομικά και κοινωνικά οφέλη. Οι μελέτες που εστιάζουν στα οικονομικά οφέλη της πολιτιστικής κληρονομιάς επικεντρώνονται κυρίως στην οικονομική συμβολή του τουρισμού, και σε ορισμένες μελέτες για το πώς μπορεί να βελτιωθεί το τοπικό μερίδιο στο όφελος. Σε μια μελέτη σχετικά με τα οικονομικά της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, ο Massimo (1995) συζητά το πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα που μπορεί να δημιουργήσει ο τουρισμός σε υπηρεσίες που αγοράζονται στην άμεση τοποθεσία και στην ευρύτερη περιοχή, προτού προτείνει μια μέθοδο αξιολόγησης για να προσδιοριστεί ποιες τοποθεσίες αξίζουν να επενδύσουν όσον αφορά την τουριστική ανάπτυξη. Πιο πρόσφατα, σε μια λίστα που συνέταξε ο Rebanks (2009) σχετικά με τα οικονομικά οφέλη που μπορεί να δημιουργήσει το καθεστώς της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, ο τουρισμός και η αύξηση της δημοτικότητας αναφέρονται ως το κύριο οικονομικό όφελος. Η έκθεση, ωστόσο, επισημαίνει ορισμένα κοινωνικά και έμμεσα οικονομικά αποτελέσματα που συνδέονται με την υπερηφάνεια των πολιτών, τις εταιρικές σχέσεις και την ανάπτυξη της εκπαίδευσης (Rebanks, 2009: 23). Ωστόσο, αυτά περιγράφονται ως «μαλακά» σε αντίθεση με τα «σκληρά» οικονομικά οφέλη. Η οικονομική αποτίμηση είναι ένας από τους πιο ισχυρούς τρόπους με τους οποίους η

κοινωνία προσδιορίζει, αξιολογεί και αποφασίζει σχετικά με τη σχετική αξία των πραγμάτων (Mason, 2008: 106). Η άμεση χρήση ή η αγοραία αξία ενός ιστότοπου μπορεί να μετρηθεί μέσω μιας οικονομικής συναλλαγής, για παράδειγμα, τέλη εισόδου ή μισθός. Σε αντίθεση με άλλους τύπους περιουσιακών στοιχείων, τα πολιτιστικά περιουσιακά στοιχεία που δεν αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης σε αγορές είναι γνωστά ως πολιτιστικοί πόροι που δεν εμπορεύονται, δεδομένου ότι αποτιμώνται από την κοινωνία, αλλά δεν μπορούν να μεταφραστούν σε τιμή αγοράς. Ο αντίκτυπος αυτής της λεγόμενης «αποτυχίας της αγοράς» οδηγεί σε έλλειψη χρηματοδότησης και επενδύσεων (Mourato & Mazzanti, 2002: 51). Η Irina Bokova, Γενική Διευθύντρια της UNESCO, σημειώνει στην εισαγωγή σε μια δημοσίευση που σηματοδοτεί την τεσσαρακοστή επέτειο της Σύμβασης Παγκόσμιας Κληρονομιάς ότι καθώς συζητάμε για τα περιγράμματα μιας νέας παγκόσμιας ατζέντας αειφορίας, πρέπει να διασφαλίσουμε ότι ο πολιτισμός έχει κεντρική θέση, καθώς και οι δύο οδηγοί της βιώσιμης ανάπτυξης και πηγή έμπνευσης και ελπίδας (Bokova, 2012: ix). Η δημοσίευση Παγκόσμια Κληρονομιά Οφέλη Πέρα από τα Σύνορα παρουσιάζει τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να υποστηριχθεί η ανάπτυξη μέσω του ορισμού του Μνημείου Παγκόσμιας Κληρονομιάς, και συγκεκριμένα με την ανάγκη να αναγνωριστεί η ανάγκη έρευνας που μπορεί να προσφέρει βαθύτερη στατιστική κατανόηση της σημασίας του πολιτιστικού τομέα στην ανάπτυξη (Bokova, 2012: 1), και προώθηση μιας ανθρωποκεντρικής προσέγγισης για τη διατήρηση και την εξισορρόπηση της με μια επίκεντρο προσέγγιση (Galla, 2012: 3).

Παρά το γεγονός πως ο τουρισμός μπορεί να παίζει πολύ σημαντικό ρόλο σε κάποιες τοποθεσίες, αυτό σίγουρα δεν ισχύει καθολικά. Δεν γίνεται να είναι δημοφιλείς όλοι οι αρχαιολογικοί χώροι και να θεωρηθούν τουριστικοί προορισμοί, καθώς μερικοί δεν θεωρούνται αρκετά ελκυστικοί, άλλοι βρίσκονται σε κάποια απόσταση από δημοφιλείς τουριστικές διαδρομές ή κάποιο άλλοι είναι πολύ εύθραυστοι ώστε να εκτεθούν. Πολλές φορές οι στρατηγικές τουρισμού για ευρύτερες περιοχές θεωρούνται ως μέσο οικονομικής ανάπτυξης και οι ίδιοι οι αρχαιολογικοί χώροι θεωρούνται συχνά ως μέρος μιας ευρύτερης βάσης περιουσιακών στοιχείων αλλά συχνά με περιορισμένο ενδιαφέρον για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη που συνδέονται άμεσα με τα μέρη που τοποθετούνται αυτοί οι ιστότοποι. Αν και τα αρχαία ερείπια της Περγάμου είναι ένας από τους πιο δημοφιλείς τόπους στη δυτική Τουρκία, τα οφέλη του

τουρισμού στην οικονομία της πόλης του Μπέργκαμα διαβρώνονται διαδοχικά, πρώτα από έναν νέο δρόμο που παρακάμπτει την πόλη για να αποφύγει τη συμφόρηση στους στενούς δρόμους της ιστορικής συνοικίας, και δεύτερον με ένα τελεφερίκ που συνδέει δύο από τους αρχαίους χώρους, μειώνοντας περαιτέρω τις επισκέψεις στην ίδια την πόλη. Επιπλέον, στην περίπτωση μικρότερων ή πιο απομακρυσμένων περιοχών, ο τουρισμός μπορεί να περιθωριοποιήσει τις τοπικές κοινότητες που δεν μπορούν να ανταγωνιστούν την τεχνογνωσία και την γνώση των εξωτερικών φορέων στην αγορά. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι κοινότητες ενδέχεται να υπόκεινται στο αυξανόμενο βάρος του τουρισμού χωρίς να κερδίζουν από τα ελαφρυντικά οφέλη, ενώ η απασχόληση που δημιουργείται είναι πάντοτε προσωρινή και εποχιακή από τη φύση της βιομηχανίας (Pedersen, 2002). Σε πολλές περιοχές που υφίσταται αγροτική εργασία, η τουριστική ανάπτυξη μπορεί να εγκυμονεί πολλούς κινδύνους ως προς τη γεωργική γη. Σε γενικές γραμμές είναι σημαντικό να διατηρείται ισοροπία ανάμεσα στον τουρισμό και στις υπόλοιπες εργασίες, σεβόμενες η μια την άλλη. Θα πρέπει να λειτουργεί όλο αυτό σαν αλυσίδα για την καλύτερη κι επικοδομιτικότερη ποιότητα ζωής, αποσκοπώντας στην μεγαλύτερη δυνατή οικονομική και κοινωνική ευδαιμονία όλων των κατοίκων της εκάστοτε περιοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

2.1 Το Ελληνικό Θεσμικό Πλαίσιο: Αρμόδιοι Φορείς

Στην Ελλάδα, δύο είναι οι κύριοι φορείς που είναι υπεύθυνοι για την προστασία και την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς του έθνους κι αυτά είναι το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (MEECC) και το Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού (MCT). Το Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού είναι υπεύθυνο για όλα τα αρχαία μνημεία (κινητά και ακίνητα) για όλο το διάστημα έως το 1830, όταν δηλαδή δημιουργήθηκε το σύγχρονο ελληνικό κράτος, αλλά και για τα περισσότερα μνημεία μετά από αυτήν την ημερομηνία. Από την πλευρά της, το MEECC είναι υπεύθυνο για τους χώρους εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς (SONB), παραδοσιακούς οικισμούς, ιστορικά κτίρια και άλλες μνημειακές κατασκευές, συμπεριλαμβανομένων παραδοσιακών στοιχείων του δομημένου περιβάλλοντος, όπως πηγάδια, γραμματοσειρές, λιθόστρωτα δρομάκια και γέφυρες. Δραστηριοποιούνται πολλοί οργανισμοί σε εθνικό επίπεδο πέρα από αυτά τα δυο Υπουργεία για την προστασία και τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας. Πολύ σημαντικές είναι οι τοπικές και περιφερειακές αρχές της χώρας, το Ελληνικό Τεχνικό Επιμελητήριο, η Γενική Γραμματεία της Μακεδονίας και Θράκης του Υπουργείου Εσωτερικών και του Υπουργείου Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής. Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο περιλαμβάνει την ακόλουθη νομοθεσία: Νόμος 1103/80, ο οποίος επικυρώνει τη Διεθνή Σύμβαση της UNESCO (1970) σχετικά με τα μέσα απαγόρευσης και πρόληψης της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης κυριότητας πολιτιστικής ιδιοκτησίας (Επίσημη Εφημερίδα 297 / Α / 29 Δεκέμβριος 1980) Νόμος 2121/93 για την πνευματική ιδιοκτησία, συγγενικά δικαιώματα και πολιτιστικά ζητήματα (Επίσημη Εφημερίδα 25 / Α / 4 Μαρτίου 1993) Νόμος 2831/2000, ο οποίος συμπληρώνει το άρθρο 4 του Ν. 1577/1985 για τον Γενικό Κώδικα Κτιρίων και άλλους πολεοδομικούς πόρους κανονισμούς και καθορίζει τους βασικούς κανονισμούς που αφορούν τους παραδοσιακούς οικισμούς και τα διατηρητέα κτίρια (ΟΓ140 / Α / 13 Ιουνίου 2000) Νόμος 3028/02 για την προστασία των αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς γενικά (ΟΓ 153 / Α / 28 Ιουνίου 2002) Νόμος 3348/05 την επικύρωση της σύμβασης Unidroit για κλεμμένα ή παράνομα εξαγόμενα πολιτιστικά αντικείμενα (ΟΓ 144 / Α / 23 Ιουνίου 2005) Νόμος 3525/07 για την πολιτιστική χορηγία (ΟΓ 16 / Α / 2 6 Ιανουαρίου 2007). Το πρωταρχικό καταστατικό που ισχύει σήμερα σε αυτόν τον τομέα είναι ο θεσμικός νόμος 3028/2002, ο οποίος αποτελεί την πρώτη προσπάθεια σε ελληνικό πλαίσιο σε μια ολοκληρωμένη, ενιαία, σαφή και

συστηματική προσέγγιση για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η ηλικία και ο αποσπασματικός χαρακτήρας της νομοθεσίας που αντικατέστησε (L5351 / 1932) οδήγησε σε συχνή και σημαντική σύγχυση που επεκτάθηκε στη νομική σφαίρα. Το καταστατικό του 2002 προσδιόρισε με μεγαλύτερη διεξοδικότητα την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς, συμπεριλαμβανομένου υλικά αλλά και άυλα πολιτιστικά αγαθά και καθόρισε το καθεστώς προστασίας τόσο σε χωρικό όσο και σε χρονικό επίπεδο. Επιπλέον εισήγαγε νέες αρχές για την προστασία του ελληνικού πολιτισμού, οι οποίες αφορούν την ίση μεταχείριση, την προστασία των μνημείων, την διατήρησή τους.

2.2 Πολιτιστική Κληρονομιά στην Ελλάδα

Θα χαρακτηρίζει κανείς τα εδάφη του ελληνικού κράτους ως ένα σημαντικό πολιτιστικό θαύμα, με μια σπάνια κληρονομιά που έχει τις ρίζες της στην προϊστορία. Σε αυτό το σκέλος της εργασίας θα απαριθμηστεί η μνημειακή κληρονομιά ανά περίοδο και ανά νομό, αναφέροντας κάποιες βασικές κατηγορίες μνημείων από κάθε περίοδο, με έμφαση σε τοποθεσίες πολιτιστικής κληρονομιάς όπως είναι κάποιοι αρχαιολογικοί και ιστορικοί ιστότοποι.

Τα πολιτιστικά μνημεία της Ελλάδας μπορούν να χωριστούν ανά ηλικία, τοποθεσία, τύπο και άλλα κριτήρια. Δεδομένου ότι οι χρονολογικές λίστες είναι οι πιο συνηθισμένες και ως εκ τούτου οι πιο προσιτές στην ακαδημαϊκή κοινότητα, αυτό το άρθρο θα ξεκινήσει ταξινομώντας τα μνημεία της Ελλάδας στις διάφορες περιόδους της ιστορίας της: τα προϊστορικά (Παλαιολιθικά, Μεσολιθικά, Νεολιθικά, Εποχή του Χαλκού), κλασικά (Αρχαϊκά, Κλασική, Ελληνιστική και Ρωμαϊκή), Βυζαντινή (Βυζαντινή, μεσοβυζαντινή και μεταβυζαντινή) και σύγχρονη (Νεοελληνική) περίοδος.

Η μακροπρόθεσμη πολιτιστική κληρονομιά και ο πολιτισμός της Ελλάδας, που έχουν μεγάλη διάρκεια μέσα στο χρόνο, υπογραμμίζει ότι υπάρχουν κάποιες ξεχωριστές γεωγραφικές περιοχές που υπερβαίνουν σημαντικά τις άλλες, καθώς περιλαμβάνουν την πλειονότητα των μνημείων και τοποθεσιών.

2.3 Εθνικό Επίπεδο

Οι βασικές κατευθυντήριες γραμμές για τον χωροταξικό σχεδιασμό που θα συμβάλουν στην επίτευξη των παραπάνω στόχων σε εθνικό επίπεδο, θα επικεντρωθούν στους ακόλουθους τέσσερις άξονες: -προτεραιότητα των πρωτογενών μνημειακών / πολιτιστικών κληρονομιών σε δευτεροβάθμια · - κέντρα δικτύωσης μνημειώδους / πολιτιστικής κληρονομιάς · -σύνδεση πρωτογενών μνημειακών / πολιτιστικών κέντρων με παρακείμενα αστικά κέντρα · - εξασφάλιση επαρκούς προσβασιμότητας (δίκτυα μεταφορών). Συγκεκριμένα, είναι σημαντικό να τα διαχωρίσουμε σε πρωτογενή και δευτερογενή κέντρα με βάση συγκεκριμένων κριτηρίων, όπου φυσικά θα συμπεριλαμβάνεται η επιφάνεια, η κατάσταση, και η επιρροή που έχουν προς το κοινό. Αν εφαρμοστούν αυτά τα κριτήρια, τα βασικά πολιτιστικά κέντρα της Ελλάδας θα θεωρούνται οι Δελφοί, ο Παρθενώνας, η Ολυμπία, το Δίον, η Δωδώνη, η Βεργίνα και τα Μετέωρα. Σαφώς αναφερόμαστε σε περιοχές διεθνούς και παγκόσμιας σημασίας από διαφορετικές περιόδους που καλύπτουν το μήκος και το εύρος της χώρας. Αυτοί οι πρωταρχικοί πόλοι πολιτιστικής έλξης θα πρέπει επίσης να ενισχυθούν με πρωτοποριακή πολιτιστική υποδομή με τη μορφή μουσείων, κτιρίων, πολιτιστικών κέντρων κ.λπ. Οι απώτεροι στόχοι που διέπουν την κατάταξη των τοποθεσιών της Ελλάδας με αυτόν τον τρόπο είναι: με παρακείμενα δευτερεύοντα κέντρα · και β) δικτύωση των πρωταρχικών κέντρων για τη δημιουργία ενός ευρέος και ποικίλου «πολιτιστικού δικτύου» ιστότοπων που συνεργάζονται, αντί εναντίον, μεταξύ τους. Φυσικά, η πλειονότητα των τοποθεσιών που θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι αποτελούν τα κύρια πολιτιστικά κέντρα της Ελλάδας (Δελφοί, Ολυμπία κ.λπ.) βρίσκονται στην ύπαιθρο και πρέπει να συνδεθούν με γειτονικά αστικά κέντρα επαρκούς μεγέθους που θα κληθούν να τα στηρίξουν με ξενοδοχεία και άλλες υποδομές. Θα ήταν λοιπόν επιθυμητό τα εν λόγω αστικά κέντρα να έχουν κατάλληλες πολιτικές χωροταξίας και άλλους παράγοντες που έχουν σχεδιαστεί για να διευκολύνουν τουλάχιστον τον αστικό / πολιτιστικό τουρισμό, και να εκτελούν τον βοηθητικό ρόλο που καλούνται να παίζουν.

2.4 Τοπικό / Περιφερειακό Επίπεδο

Ο χωρικός σχεδιασμός είναι, αν μη τι άλλο, ακόμη πιο σημαντικός σε τοπικό / περιφερειακό επίπεδο όπου, εκτός από την εφαρμογή των διατάξεων του νόμου 3028/02 για τις πρωτεύουσες (Α) και δευτερεύουσες (Β) ζώνες προστασίας για αρχαιολογικούς χώρους, πρέπει επίσης να προβλέπει δημιουργία τοπικών πολιτιστικών διαδρομών · τη σύνδεση και την εισαγωγή μνημειακών / πολιτιστικών δικτύων εντός και εντός της περιοχής · την εκχώρηση των χρήσεων γης κοντά σε μνημεία και την αυστηρότερη επιβολή αυτών των χρήσεων · την ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων (σε τοπική κλίμακα / πόλη). Καθιστώντας τον χωροταξικό σχεδιασμό πιο συγκεκριμένο για τον ιστότοπο καθώς μετακινείται από το εθνικό στο τοπικό / περιφερειακό επίπεδο, θεωρούμε απαραίτητο να δημιουργήσουμε τοπικές κουλτούρες διαδρομές που συνδέουν παρόμοια ή διαφορετικά μνημεία (όσον αφορά την περίοδο τους, μορφολογία κ.λπ.) στην ίδια γεωγραφική περιοχή . Είναι αυτονόητο ότι πολιτιστικά δίκτυα αυτού του είδους θα έπρεπε να υποστηρίζονται από κατάλληλους συγκοινωνιακούς συνδέσμους ή από εναλλακτικές συνδέσεις όπως ποδηλατοδρόμοι, χαλινάρια ή τουριστικά τρένα.

Παραμένοντας σε τοπικό επίπεδο, θεωρούμε επίσης απαραίτητο τα μνημειώδη / πολιτιστικά δίκτυα σε μια δεδομένη περιοχή να συνδέονται και τα δύο, με προτεραιότητα να δίνεται σε παρακείμενους τουριστικούς πόλους τοπικού ή / και εθνικού αξιοθέατου, και με περιοχές φυσικής ομορφιάς (π.χ. εθνικά πάρκα, διατηρημένα δάση, φυσικά ορόσημα, σπηλιές κ.λπ.). Επιπλέον, σε μια πιο τοπική κλίμακα, ο χωρικός σχεδιασμός πρέπει να προβλέπει την εκ νέου χρήση γης εντός και γύρω από ακίνητα μνημεία (τόσο εντός του αστικού ιστού όσο και πέραν αυτού). Δυσκολίες έχουν σημειωθεί στον προσδιορισμό των Ζωνών Β, δεδομένου ότι χρησιμεύουν ως προστατευτική ζώνη. Κύριος λόγος είναι οι αρνητικές αντιδράσεις από πρόσωπα που είναι ισχυρά σε τοπικό επίπεδο και είναι αντίθετοι σε όσους προτίθενται να αναπτύξουν αυτές τις περιοχές, έχοντας αντιρήσεις σε όλους τους περιορισμούς. Τέλος, στρέφοντας τον χωροταξικό σχεδιασμό σε περίπτωση πολυάριθμων αρχαιολογικών χώρων ή / και σύγχρονων μνημείων που συμπίπτουν κοντά σε ένα αστικό κέντρο, αυτός ο σχεδιασμός θα πρέπει να επιδιώκει την ενοποίηση αυτών των τοποθεσιών - κυρίως μέσω πεζοδρόμων - και για την ενίσχυση των ενοποιητικών αξόνων με μια ποικιλία πολιτιστικών υποδομών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΟ ΔΙΜΗΝΙ

3.1 Γενικά για το Διμήνι

Ο αρχαιολογικός χώρος του Διμηνίου βρίσκεται στη Θεσσαλία, κεντρική Ελλάδα και είναι γνωστός για τον νεολιθικό οικισμό του, που ανασκάφηκε στις αρχές του 20ού αιώνα. Μέσα στην περίοδο 1977-1997, πραγματοποιήθηκαν πολλές ανασκαφές ανατολικά του λόφου, ο νεολιθικός οικισμός του Διμήνου, που καλύπτει έκταση 1.200 m². Τα ίχνη κατοίκησης χρονολογούνται σε όλες τις φάσεις της Εποχής του Χαλκού, ενώ τα καλύτερα διατηρημένα ίχνη χρονολογούνται στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού. Ο Νεολιθικός λόφος χρησιμοποιήθηκε επίσης ως νεκροταφείο κατά τη Μέση και Ύστερη Εποχή του Χαλκού. Δεν έχουμε αρκετά στοιχεία για το μέγεθος του οικισμού σε κάθε περίοδο ή για πιθανή μετακίνηση ή διακοπή της κατοικίας. Σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα, η περιοχή του Διμηνίου έχει ίχνη κατοίκησης με ημερομηνία από την Ύστερη Νεολιθική έως την Υστεροελλαδική περίοδο. Μέχρι το τέλος του 13ου αι. π.Χ. ο οικισμός εγκαταλείφθηκε (Adrimi-Sismani, 1996; 1992).

Μέχρι το 1997, στα ανατολικά του λόφου του νεολιθικού οικισμού (Εικ. 1), αποκαλύφθηκαν 11 σπίτια που χρονολογούνται στη μυκηναϊκή περίοδο, μαζί με έναν κλίβανο που χρονολογείται στις πρώτες φάσεις της μυκηναϊκής εποχής. Τα σπίτια χτίστηκαν με κοινό προσανατολισμό (W □ E) σχεδόν παράλληλα με έναν φαρδύ δρόμο (45 x 4,50m), που οδηγεί μέσω του οικισμού (Αδρίμι-Σίσμαν, 1994: 23-26).

Η γεωφυσική χαρτογράφηση πραγματοποιήθηκε σε τέσσερις φάσεις (1997, 1998, 2000 και 2001). Μετά την εκστρατεία του 1997 (που διεξήχθη στην περιοχή Α1), έχουν ξεκινήσει εντατικές ανασκαφές και αποκαλύφθηκαν τα πρώτα μνημειακά κτίρια, τόποι κατοικίας των ηγεμόνων του Διμήνι. Η έρευνα του 1998 επεκτάθηκε στις περιοχές Α1 και Α2, ενώ οι δύο τελευταίες φάσεις της έρευνας διερεύνησαν τις περιοχές νότια και νοτιοδυτικά του νεολιθικού οικισμού (περιοχές Α3, Α4, Α5 & Α6). Μέχρι τώρα, η συνολική έκταση κάλυψης με γεωφυσικές τεχνικές είναι πάνω από 29.000 τετραγωνικά μέτρα, με μικρές περιοχές αλληλοεπικάλυψης κατά τις διάφορες εποχές έρευνας (Sarris, et al, 2001; Sarris & Jones, 2000).

Εικόνα 3.1.1. Η ευρύτερη περιοχή του αρχαιολογικού χώρου του Διμηνίου και οι περιοχές που έγιναν το επίκεντρο της γεωφυσικής έρευνας.

3.2 Ιστορική Αναφορά

Ο μεγάλος και καλά οργανωμένος προϊστορικός οικισμός του Διμηνίου βρίσκεται σε ένα χαμηλό λόφο με θέα στον Παγασητικό κόλπο, βορειοδυτικά του σύγχρονου χωριού Διμήνι, πέντε χιλιόμετρα από την πόλη του Βόλου. Είναι ο πιο σημαντικός οικισμός της Ύστερης Νεολιθικής περιόδου και ένας από τους πιο γνωστούς στην Ελλάδα. Το Διμήνι και το Σέσκλο είναι οι πιο συστηματικά ανασκαφείς νεολιθικοί χώροι στη Θεσσαλία και παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για την προϊστορική αρχιτεκτονική και την οικονομική οργάνωση. Η τοποθεσία του Διμηνίου το έκανε ιδανικό για κατοίκηση και αντιπροσωπεύει τη μακροζωία του (Ύστερη Νεολιθική έως το τέλος της Ύστερης Εποχής του Χαλκού) (Sarris, et al, 2001). Σήμερα το Διμήνι απέχει τρία χιλιόμετρα από τη θάλασσα, αλλά την πέμπτη χιλιετία π.Χ. βρισκόταν μόλις ένα χιλιόμετρο από την ακτογραμμή, το οποίο του έδινε εύκολη πρόσβαση στις θαλάσσιες εμπορικές οδούς του Κεντρικού Αιγαίου. Περιβάλλεται επίσης από εύφορες πεδιάδες κατάλληλες για γεωργία και κτηνοτροφία.

Γύρω στα τέλη της πέμπτης χιλιετίας π.Χ, στην ύστερη Νεολιθική περίοδο, χρονολογείται η δημιουργία του πρώτου οικισμού στο Διμήνι. Μιλάμε για μια οργανωμένη κοινότητα με περίπου 200-300 ανθρώπους, οι οποίοι ζούσαν σε 30-40 σπίτια. Βασικά από τα επαγγέλματα ήταν η γεωργία, η κτηνοτροφία και πιθανώς η αλιεία. Ο οικισμός τοποθετείται μέσα σε έξι ομόκεντρα πέτρινα περιβλήματα, τα οποία ήταν χτισμένα σε ζεύγη. Με τον τρόπο χτισίματος αυτού του οικισμού, που θεωρείται ένας μοναδικό αρχιτεκτονικό χαρακτηριστικό επιτυγχάνοταν η διατήρηση του εδάφους καθώς και ο καθορισμός των ορίων του οικισμού. Τα σπίτια ήταν χτισμένα μεταξύ αυτών των περιφραγμάτων και στο μικρότερο, που βρισκόταν στο κέντρο υπήρχε ένα μεγάλο γήπεδο ή πλατεία. Πολλά ήταν τα ευρήματα στην συγκεκριμένη περιοχή, που μας δημιούργησαν πιο ολοκληρωμένη εικόνα για τον οικισμό αλλά και τον πληθυσμό του. Κάποια από αυτά ήταν εργαλεία οψιανό, πυριτόλιθοι, λίθοι και οστά, ειδώλια και κοσμήματα. Δεν υπάρχει σχετική πληροφορία για τα ταφικά έθιμα των κατοίκων του Διμηνίου. Στον οικισμό ανακαλύφθηκαν μόνο μερικές ταφές μικρών παιδιών μέσα σε αγγεία.

Φαίνεται πως κατά την Πρώιμη και Μέση Εποχή του Χαλκού, ο οικισμός μετακινήθηκε στα πεδινά νότια και ανατολικά του λόφου. Είναι άγνωστο το ακριβές μέγεθος του οικισμού ή αν τα εδάφη ήταν υπό κατοχή συνεχόμενα μέχρι τη μυκηναϊκή περίοδο. Το σίγουρο είναι πως στη Μέση Εποχή του Χαλκού ο λόφος χρησιμοποιήθηκε ως νεκροταφείο, από το οποίο έχουν αποκαλυφθεί μέχρι σήμερα δεκαέξι τάφοι.

Στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού ένας μεγάλος δήμος και ένα ανακτορικό κέντρο καταλάμβαναν την πεδιάδα νοτιοανατολικά του λόφου, προς τη θάλασσα. Ο δήμος ταυτίστηκε προσωρινά με τον Μυκηναϊκό Ιωλκό, όπου ξεκίνησαν οι θρυλικοί Αργοναύτες. Ιδρύθηκε στα μέσα του δέκατου πέμπτου αιώνα π.Χ. και άκμασε τον 14ο και 13ο αιώνα π.Χ., και αποτελείται από έναν μεγάλο δρόμο επενδυμένο με σπίτια και εργαστήρια, διευρυμένο και ανακαινισμένο κατά τη διάρκεια τριών μεγάλων κατασκευαστικών φάσεων. Στην πρώτη φάση ανήκει ένας μεγάλος κεραμικός κλίβανος στην άκρη του οικισμού και δύο μεγάλοι θολωτοί τάφοι, πιθανώς για τους ντόπιους ηγέτες (Υστεροελλαδική ΙΙΑ2) (Adrimi-Sismani, 1996; 1992). Στις αρχές

του δέκατου τρίτου αιώνα π.Χ. (Υστεροελλαδική ΙΙΒ1) είδε την κατασκευή ενός παλατιού για την άρχουσα τάξη. Το παλάτι, μοναδικό στην περιοχή, ήταν το κέντρο της πολιτικής, οικονομικής και θρησκευτικής δύναμης και είχε εμπορικές επαφές με τα γνωστά μυκηναϊκά κέντρα. Αποτελείται από δύο μεγάλα μαγκάρα, που περιβάλλονται από μικρότερα κτίρια και συνδέονται με εσωτερική αυλή. Το κτίριο καταστράφηκε ολοσχερώς από πυρκαγιά στα τέλη του 13ου αιώνα του 12ου αιώνα π.Χ., ενώ ολόκληρος ο οικισμός εγκαταλείφθηκε χωρίς αποδείξεις για καταστροφή στα τέλη του 13ου αιώνα π.Χ. Ο ιστότοπος δεν κατοικήθηκε ξανά μέχρι τη σύγχρονη εποχή.

Ο Β. Στάης και ο Γ. Τσουντας ανέσκαψαν για πρώτη φορά το Διμήνι στις αρχές του εικοστού αιώνα π.Χ. Ο Lolling και ο Walters διερεύνησαν τον πρώτο τάφο του θόλου το 1886, ενώ ο δεύτερος τάφος, στην κορυφή του λόφου, ανασκάφηκε από τον Β. Στάη το 1901. Ο Ν. Βερδέλης πραγματοποίησε εργασίες συντήρησης του νεολιθικού οικισμού στη δεκαετία του 1950. Η ανασκαφή και η συντήρηση συνεχίστηκαν το 1974-1977 υπό τον Γ. Χουρμουζιάδη, ο στόχος του οποίου ήταν να επανεξετάσει την αρχιτεκτονική του νεολιθικού οικισμού και ιδιαίτερα τη χρήση των περιβλημάτων. Η ανασκαφή του Μυκηναϊκού δήμου ξεκίνησε το 1980 και συνεχίζεται υπό τον V. Adrymi-Sismani. Ο νεολιθικός οικισμός διατηρήθηκε ξανά τα τελευταία χρόνια και ο αρχαιολογικός χώρος έχει διαμορφωθεί για να ταιριάζει στους επισκέπτες (Heath, Julian 2017).

3.3 Περιγραφή

Ο αρχαιολογικός χώρος του Διμηνίου περιλαμβάνει τον νεολιθικό οικισμό στην κορυφή του λόφου και τον μυκηναϊκό δήμο στην πεδιάδα ανατολικά και νοτιοανατολικά του λόφου. Στην πρώτη, μόνο τα πέτρινα θεμέλια των σπιτιών διατηρούνται σε μια έκταση περίπου 30.000 τετραγωνικών μέτρων. Αυτή η οργανωμένη κοινότητα περιλαμβανόταν σε έξι ομόκεντρα πέτρινα περιβλήματα, ένα αρχιτεκτονικό χαρακτηριστικό μοναδικό σε αυτόν τον ιστότοπο. Αυτά τα περιβλήματα χτίστηκαν διαδοχικά: τρεις γύρω από την κεντρική αυλή, ακολουθούμενες από τρεις ακόμη. Τα περιβλήματα κόβονται από στενούς κάθετους διαδρόμους, οι οποίοι χωρίζουν τον οικισμό σε τέσσερα μέρη. Μεταξύ κάθε ζεύγους περιβλήματος υπήρχαν τα σπίτια του οικισμού, με πέτρινα θεμέλια και τοίχους από λάσπη, όλα σχεδόν ίσο σε μέγεθος και ανέσεις (Heath, Julian 2017). Τα σπίτια ήταν αρκετά ευρύχωρα με δύο ή τρία δωμάτια και εγκαταστάσεις για προετοιμασία και αποθήκευση φαγητού. Ένα μεγάλο μονόχωρο σπίτι, το λεγόμενο Σπίτι N, που διακρίνεται από την εσωτερική του διάταξη, είχε αρκετές εστίες και χώρο αποθήκευσης χωρισμένο με χαμηλό τοίχο, με μεγάλα βάζα αποθήκευσης που περιέχουν ανθρακούχα σιτηρά και μικρότερα βάζα με ανθρακούχα σύκα. Στο κέντρο του οικισμού, οι δύο πρώτοι χώροι ορίζουν ένα κεντρικό ανοιχτό γήπεδο, ή ένα τετράγωνο (30x25 μέτρα), όπου συγκλίνουν όλες οι δραστηριότητες του οικισμού. Ένα μεγάλο μέγαρο, που αποτελείται από δύο θαλάμους και μια βεράντα, χτίστηκε στο βορειοανατολικό άκρο της αυλής στο τέλος της Νεολιθικής περιόδου (τέλος της τέταρτης χιλιετίας π.Χ.).

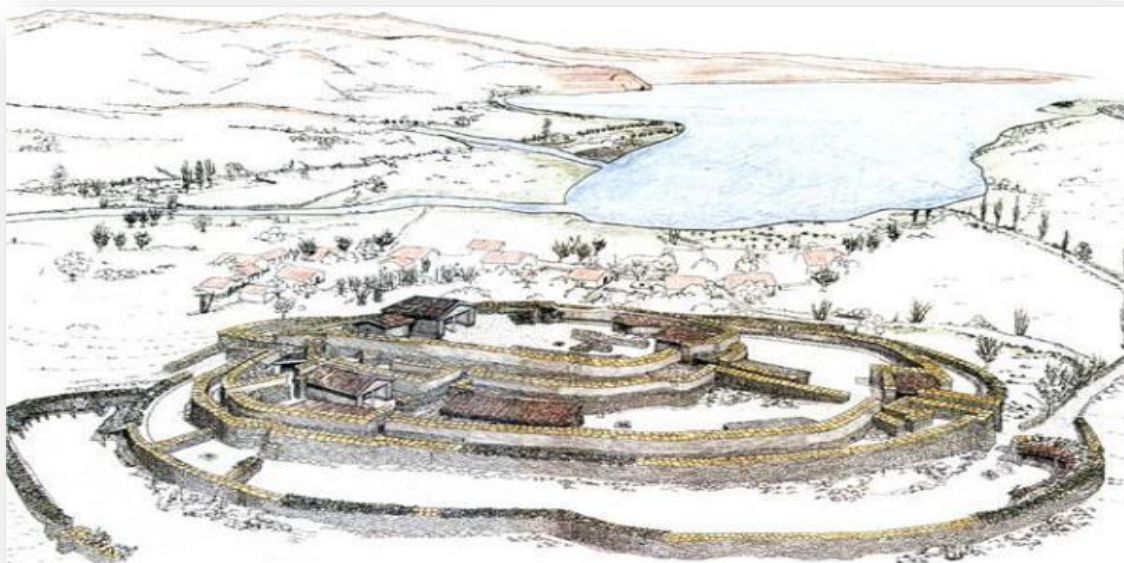
Επίσης στην κορυφή του λόφου υπάρχουν δεκαέξι τάφοι της Μέσης Εποχής του Χαλκού (δεύτερη χιλιετία π.Χ.) και, στη νοτιοδυτική γωνία της νεολιθικής αυλής, τα ερείπια ενός μυκηναϊκού μαργαρώνα με πέτρινες πλάκες από τους τάφους των κιβωτίων που χρησιμοποιούνται ως οικοδομικό υλικό. Το Μέγαρο δεν περιείχε ευρήματα (Demoule, Jean-Paul 1993).

Περίπου 150 μέτρα νότια και νοτιοδυτικά του λόφου είναι τα ερείπια του μυκηναϊκού δήμου και του ανακτορικού κέντρου, που προσδιορίζονται προσωρινά ως αρχαία Ιωλκός, που καλύπτουν έκταση άνω των 100.000 τετραγωνικών μέτρων. Ο δήμος

αποτελείται από μεγάλα σπίτια τύπου μέγαρο με σταθερό προσανατολισμό, χτισμένα κατά μήκος ενός δρόμου, πλάτους 4,5 μέτρων, προσανατολισμένο προς βορρά-νότο και διατηρείται σε απόσταση 45 μέτρων. Ο δρόμος συνορεύονταν με ψηλούς τοίχους, οι οποίοι περιόριζαν την άμεση πρόσβαση στα σπίτια. Κάθε σπίτι είχε χώρους διαμονής, αποθηκευτικούς χώρους και πλήλιο νιπτήρα, ενώ πολλά δείχνουν ίχνη συστήματος αποχέτευσης. Ένας κεραμικός κλίβανος και ένα εργαστήριο βρίσκονται ανατολικά στην άκρη του δήμου. Ο δήμος χρονολογείται από τον δέκατο πέμπτο έως τον δωδέκατο αιώνα π.Χ., με τρεις κύριες φάσεις ανακατασκευής και ανακαίνισης (ύστερη ελληνική ΙΙΒ έως υστεροελλαδική ΙΙΑ και υστεροελλαδική ΙΙΒ έως υστεροελλαδική ΙΙΙC) (Demoule, Jean-Paul 1993).

Το ανακτορικό κέντρο βρίσκεται μεταξύ του λόφου και του δήμου. Χτισμένο στις αρχές του 13ου αιώνα π.Χ. (Υστερο Ελλαδικό ΙΙΒ1), αποτελείται από δύο «μεγάλα», μικρότερα κτίρια και μια κεντρική αυλή. Το παλάτι φαίνεται να έχει κατασκευαστεί σε ένα παλαιότερο «μέγαρο», που χτίστηκε τον 14ο αιώνα και εγκαταλείφθηκε στις αρχές του 12ου αιώνα π.Χ. (αρχές Υστεροελλαδικής ΙΙΙC).

Βορειοδυτικά του λόφου είναι ένας μυκηναϊκός τάφος του θόλου του δεύτερου μισού του 13ου αιώνα π.Χ. (Υστερο Ελληνικό ΙΙΒ2). Ο τάφος είναι μεγάλος και καλά χτισμένος, με ένα ανακουφιστικό τρίγωνο και ένα ενσωματωμένο λάρνακα μέσα, αλλά έχει υποστεί σοβαρή ζημιά - ο θόλος έχει καταρρεύσει. Περίπου 300 μέτρα δυτικά του λόφου βρίσκεται ένας άλλος, καλύτερα διατηρημένος τάφος του θόλου του δεύτερου μισού του 14ου αιώνα π.Χ. (Υστερη Ελληνική ΙΙΑ2). Αν και λεηλατήθηκε στην αρχαιότητα, απέδωσε πλούσια ευρήματα, όπως χρυσά κοσμήματα, γυάλινες πάστες και περιδέραια, ελεφαντόδοντα και χάλκινα όπλα (Runnels, 2009).

3.4 Ανασκαφές

Το όνομα Λαμιοσπιτο ανήκει στους μικρότερους και παλαιότερους από τους δύο σημαντικούς θολωτούς τάφους που βρέθηκαν στο Διμήνι. Φωλιασμένο σε μια πλαγιά, βρίσκεται 300 μέτρα δυτικά του λόφου και φιλοξενεί τα ερείπια ενός νεολιθικού οικισμού. Με βάση την αρχιτεκτονική του, χρονολογείται στον 14ο αιώνα π.Χ. (Υστεροελλαδική ΙΙΑ2) (Runnels, 2009).

Ο τάφος είχε πρόσβαση μέσω ενός κατηφόρου δρόμου (διάδρομος εισόδου) μήκους 14,50μ και πλάτους 3,30μ. Το μπροστινό μέρος του δρόμου συγκρατήθηκε από πέτρινους τοίχους πλάτους 1 μ. Που συγκλίνουν ελαφρώς με το στόμιο του τάφου (πόρτα σε θάλαμο ταφής). στο σημείο της διασταύρωσης με το θόλο φτάνουν τα 5,70 μέτρα ύψος. Μετά την ταφή, το άκρο του δρόμου σφραγίστηκε με πέτρινο τοίχο πλάτους 2 μέτρων. Η είσοδος στο θόλο (ταφικός θάλαμος) επιτεύχθηκε μέσω στομίου (ύψος 3m, μήκος 2,20m και πλάτος 1,90m) καλυμμένο με τέσσερις μεγάλες πλάκες που χρησιμοποιούνται ως υπέρθυρο και στένωση στο εσωτερικό. πάνω από το υπέρθυρο ήταν ένα ανακουφιστικό τρίγωνο. Ο θόλος, διαμέτρου 8,20 μ. Και ύψους 8,10 μ., Χτίστηκε με την τεχνική μετατόπισης φορτίου, πιθανώς με τη βοήθεια

κεντραρίσματος, των οποίων τα ίχνη δεν είναι ορατά. Αποτελείται από μικρούς ασβεστολιθικούς λίθους μη τσιμεντοειδούς σχήματος. οι πέτρες βάσης ενισχύονται. Ο ασβεστολιθικός βράχος ισοπεδώθηκε για να διαμορφώσει το δάπεδο (Τσουντας, Χρήστος 1908). Το πάνω μέρος του θόλου σφραγίστηκε από μια μεγάλη κυκλική πλάκα, τον κεντρικό λίθο, ο οποίος είχε καταρρεύσει στο πάτωμα σε παλαιότερες εποχές και επανατοποθετήθηκε ξανά στη θέση του. Παρά την λεηλασία του τάφου, ένας μικρός αριθμός σημαντικών ευρημάτων, κυρίως γυάλινα κοσμήματα, αντικείμενα ελεφαντόδοντου και χάλκινα όπλα, μεταφέρθηκαν στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών και συμμετείχαν στις πραγματικές του εκθέσεις. Σύμφωνα με τους πρώτους εκσκαφείς του μνημείου P. Wolter και H. Lolling, ο εσωτερικός τοίχος της θόλου περιβάλλεται από χαμηλό πάγκο, ύψους 0,55m και πλάτους 0,50m, αποτελούμενο από πέντε σειρές από τούβλα. Αυτός ο πάγκος δεν σώζεται σήμερα και δεν υπάρχει ούτε σχέδιο. Ο Χρήστος Τσουντας το θεώρησε ως αποθήκη για το σώμα των ανενεργών και για τα σοβαρά δώρα. Κατά τη διάρκεια της πρόσφατης εκκαθάρισης δαπέδου, κάτω από τον πάγκο βρέθηκε μια διπλή κοπή στο υπόστρωμα, μονόκλιτο και βάθος 0,60μ, που χρησιμοποιήθηκε για την ταφή τεσσάρων σκύλων (Τσουντας, Χρήστος 1908).

Κατά τη Ρωμαϊκή εποχή, χτίστηκε ένας καμίνι ασβέστης δίπλα στην τοιχοποιία του θόλου, στην κορυφή του τύμβου, για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες του ρωμαϊκού υδραγωγείου που μεταφέρει νερό στην αρχαία πόλη της Δημητρίας. Ο κλίβανος καύσης ασβέστη ανακαλύφθηκε κατά τις πρόσφατες εργασίες στερέωσης στο θόλο. μετά τη στεγανοποίηση της υγρασίας, έχει απορροφηθεί από τη γη. Ο κλίβανος μπορεί να είναι ο λόγος της φθοράς του τάφου λόγω της διέλευσης της βροχής στον θόλο.

Ο τάφος ερευνήθηκε για πρώτη φορά το 1886 με πρωτοβουλία του τότε νομάρχη Μαγνησίας Ι. Κοντάκη και του διευθυντή Ε. Ο Κούσης, με τη συνεργασία των αρχαιολόγων Π. Καββαδίας, P. Wolter και H. Lolling. Έγιναν πολλές εργασίες επισκευής και αποκατάστασης για την ανάδειξη του μνημείου.

3.5 Περιγραφή Κτισμάτων

Ο οικισμός του Μακρυιάλου βρίσκεται μισό χιλιόμετρο νότια του χωριού με το ίδιο όνομα, στην περιοχή της αρχαίας Πύδνας. Οι ανασκαφές της δεκαετίας του 1990, που πραγματοποιήθηκαν ως αποτέλεσμα εργασιών επέκτασης του εθνικού οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου μεταξύ της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, αποκαλύπτουν τον μεγαλύτερο γνωστό οικισμό της Ύστερης Νεολιθικής (Runnels, Curtis 2009).

Ο οικισμός, χτισμένος σε μια επίπεδη περιοχή, κατοικήθηκε τόσο κατά την Προ-Δημίνι (Ύστερη Νεολιθική Ι) όσο και τις Διμηνικές φάσεις (Ύστερη Νεολιθική ΙΙ). Είναι ενδιαφέρον ότι αυτές οι αρχιτεκτονικές φάσεις δεν αλληλεπικαλύπτονται, όπως συμβαίνει συνήθως με τους νεολιθικούς οικισμούς (τουμπά ή μάγουλα), αλλά επεκτάθηκαν το ένα δίπλα στο άλλο, φτάνοντας τα 500.000 τετραγωνικά μέτρα. Ο οικισμός διερευνήθηκε σε έκταση 60.000 τετραγωνικών μέτρων και ήταν η μεγαλύτερη ανασκαφή νεολιθικού οικισμού στην Ελλάδα. Ο ιστότοπος όμως δεν υπάρχει πλέον, αφού έπρεπε να ολοκληρωθούν τα σύγχρονα έργα!

Ο οικισμός της Ύστερης Νεολιθικής Ι (Μακρύγιαλος Ι) αποτελούσε αραιοκατοικημένες, κυκλικές ή οβάλ καλύβες με τοίχους από στύλους και υπόγεια, σκαμμένα υπόγεια. Το δάπεδο των κτιρίων αποτελούταν από κορμούς δέντρων που κάλυπταν τα υπόγεια. Ο οικισμός περιβάλλεται από διπλή τάφρο. Το εσωτερικό αποτελείται από λάγκους σε αλυσίδα με μέγιστο πλάτος 4,5 και μέγιστο βάθος 3,5 μέτρα. Η εξωτερική τάφρος είχε σχήμα V και μικρότερη. Μετά την εγκατάλειψη αυτού του τμήματος του οικισμού, οι τάφροι χρησιμοποιήθηκαν και για ταφές και για απορρίμματα. Μεταξύ των δύο φάσεων, πιθανώς πραγματοποιήθηκε προσωρινή εγκατάλειψη του οικισμού (Runnels, Curtis 2009).

Κατά τη Ύστερη Νεολιθική ΙΙ - Κλασική φάση Διμηνίου (Μακρύγιαλος ΙΙ) - κατοικίες παρόμοιου τύπου, των οποίων η διάμετρος έφτασε τα 5 μέτρα, χτίστηκαν σε πυκνή διάταξη. Στο υπόγειο ενός από αυτά, ανακαλύφθηκαν αγγεία αποθήκευσης. Οι κατασκευές παρασκευής τροφίμων (εστίες), καθώς και οι χώροι εργασίας για εξειδικευμένες δραστηριότητες (μεταλλουργία) βρίσκονταν έξω από τα σπίτια. Κάποια στιγμή στη φάση του Μακρυγιάλου ΙΙ χρησιμοποιήθηκαν ορθογώνιες κατοικίες, καθώς και ένα αψιδωτό κτίριο μήκους 15 μέτρων, το οποίο ίσως δεν ήταν το μόνο στον οικισμό. Ο οικισμός περιβάλλεται επίσης από προστατευτικές τάφρους σε αυτή τη φάση.

Αναρίθμητα κεραμικά ευρήματα, 10.000 εργαλεία οψιδιανού και πυριτόλιθου, 8.000 εργαλεία γυαλισμένης πέτρας (λάζες, άξονες, σμίλες κ.λπ.), 240 πήλινα και μαρμάρινα σχηματικά ειδώλια, μενταγιόν ειδώλων από μάρμαρο (Μακρύγιαλος Ι) και χαλκός (Μακρύγιαλος ΙΙ), κοσμήματα των οστών και του κελύφους της θάλασσας (*Spondylus, cardium*) και 72 αντικείμενα από χαλκό (χάντρες, καρφίτσες, κουκουβάγιες, σφυρήλατα σύρματα και λωρίδες) αποκαλύπτουν μια ολόκληρη σειρά οικονομικών δραστηριοτήτων στις οποίες ασχολούνται τα μέλη μιας μεταβαλλόμενης κοινωνίας στην Ύστερη Νεολιθική (Γ. Χουρμουζιάδης 1979).

Το σπίτι "N" είναι η μεγαλύτερη ανασκαφική κατοικία του οικισμού. Τα τυπικά νεολιθικά χτυπημένα δάπεδα από πηλό, οι εστίες και οι χώροι αποθήκευσης, προστατεύονται σήμερα από μια κασσίτερο στέγη σήμερα.

Οι ανασκαφές στο χαμηλό λόφο αποκάλυψαν έναν εκτεταμένο οικισμό της λίθινης εποχής που ήταν αρχικά πολύ πιο κοντά στη δυτική ακτή του Παγασητικού Κόλπου. Ο χώρος κατοικήθηκε συνεχώς από τα τέλη της Νεολιθικής περιόδου (4800-4500 π.Χ.) σε σπίτια από τούβλα από λάσπη χτισμένα πάνω σε θεμέλια από τοπική πέτρα, όλα περιτριγυρισμένα σε έναν κυκλικό εξωτερικό χαμηλό τοίχο που ήταν επίσης κατασκευασμένος από τοπική πέτρα σχιστόλιθου (Γ. Χουρμουζιάδης 1979).

Η πολυπλοκότητα της κατασκευής του κτιρίου, του πολεοδομικού σχεδιασμού και των ανασκαφών αντικειμένων υποδηλώνουν μια ακμάζουσα και εξελιγμένη κοινότητα της λίθινης εποχής. Η λειτουργία του περιμετρικού τείχους ως αμυντικού έχει αμφισβητηθεί, αλλά η ύπαρξη πολλών μεγάλων κοινοτικών κτιρίων πάνω από το λόφο αποτελεί απόδειξη μιας καλά οργανωμένης κοινότητας με πλούσια κοινωνική κουλτούρα.

Η ύπαρξη των περιμετρικών τειχών και ο διαχωρισμός των σπιτιών προκάλεσαν εικασίες ότι οι κοινωνικές διαιρέσεις οδήγησαν σε διαχωρισμό διαφορετικών οικογενειών εντός του οικισμού. Η ύπαρξη ενός κεντρικού δικαστηρίου και η μεγάλη δομή «Μέγαρο» στο κέντρο του χωριού υποδηλώνουν μια συγκεκριμένη συνεργατική

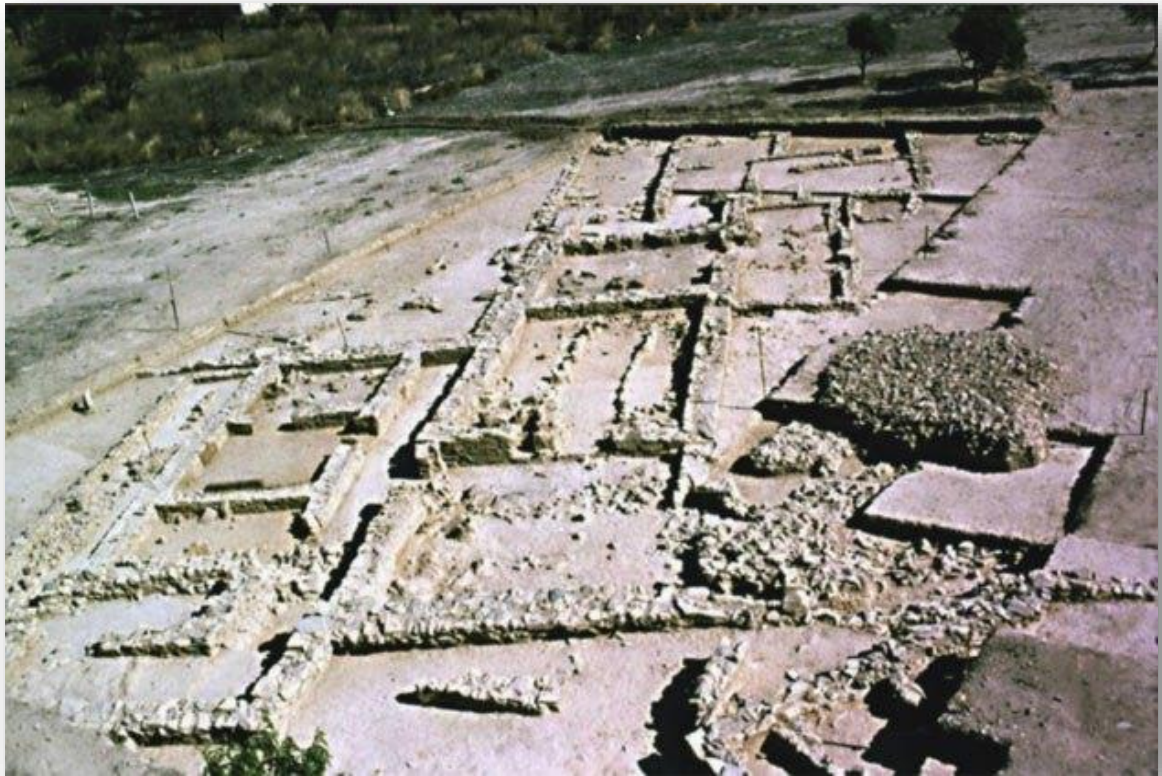
ιεραρχία και κοινωνική διαίρεση που δεν παρατηρήθηκε σε προηγούμενες εποχές. Σε κάθε περίπτωση, η έμφαση στην προστασία της ιδιωτικής ζωής είναι μια νέα εξέλιξη σε οικισμούς της Μέσης Νεολιθικής, όπως το Dimini (B. Αδρύμη- Σισμάνη 2013).

Οι τοίχοι χωρίζουν τα σπίτια, τα οποία έχουν πόρτες που ανοίγουν σε δημόσιο χώρο και το μαγείρεμα έγινε μέσα (σε αντίθεση με το προηγούμενο έθιμο μαγειρικής σε εξωτερικό χώρο εκτός από τα σπίτια). Στον οικισμό ανασκάφηκε κεραμικός κλίβανος και αρκετοί τάφοι.

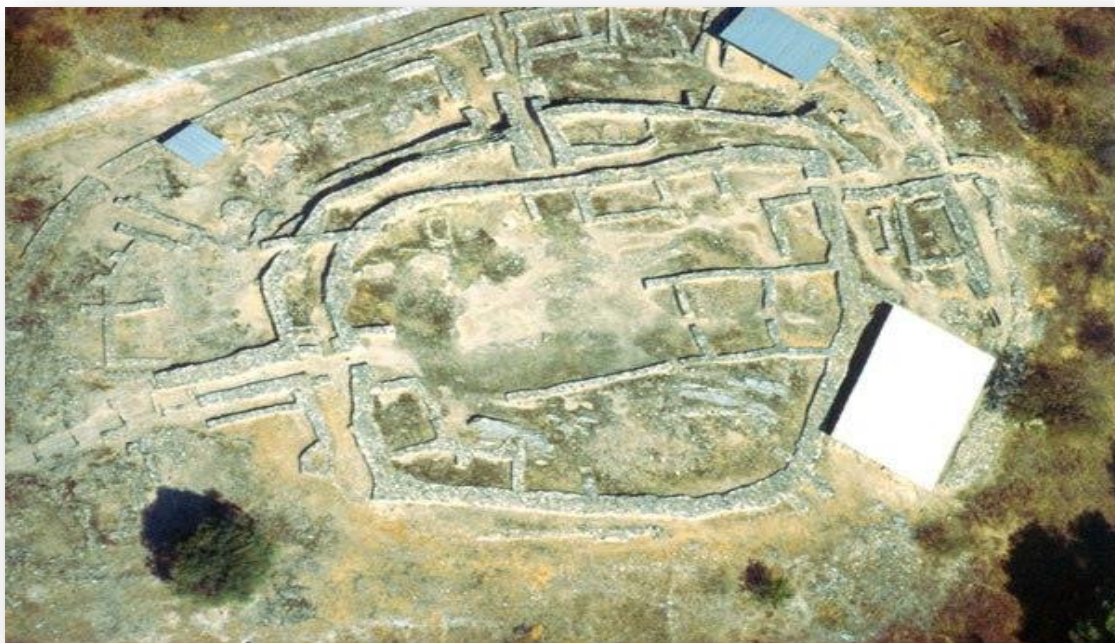
3.6 Ανάκτορο Διμηνίου

Το μεγάλο σπίτι Μέγαρο δεσπόζει στην κορυφή του χαμηλού λόφου, στο κέντρο του περιφραγμένου οικισμού. Η διάταξή του έχει ερμηνευτεί ως τόπος νεολιθικής λατρείας αφού μοιάζει με το γενικό σχέδιο των μεταγενέστερων ελληνικών και ρωμαϊκών ναών.

Αυτές οι όρθιες πέτρες ερμηνεύονται ως μια προσπάθεια διαχωρισμού ενός ιδιωτικού χώρου - μιας μορφής πρωτόγονου φράχτη - και ως απόδειξη της αυξημένης αίσθησης της ιδιωτικότητας που εκδηλώθηκε στη μέση Νεολιθική περίοδο (Β. Αδρύμη- Σισμάνη 2013).

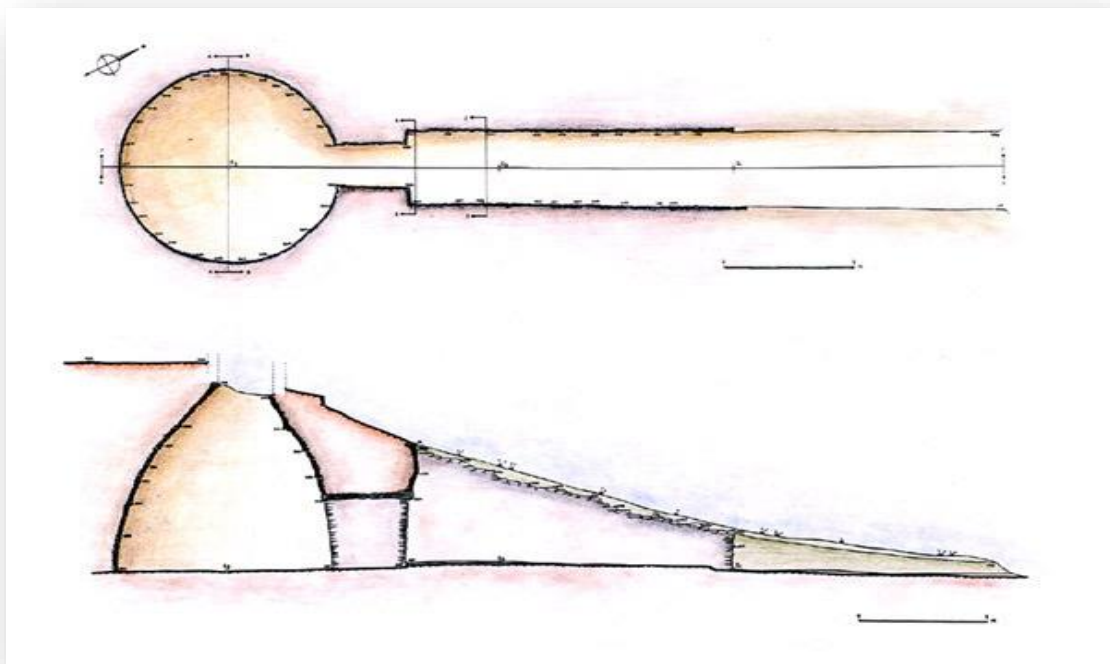
3.7 Θολωτος Τάφος «ΤΟΥΜΠΑ»

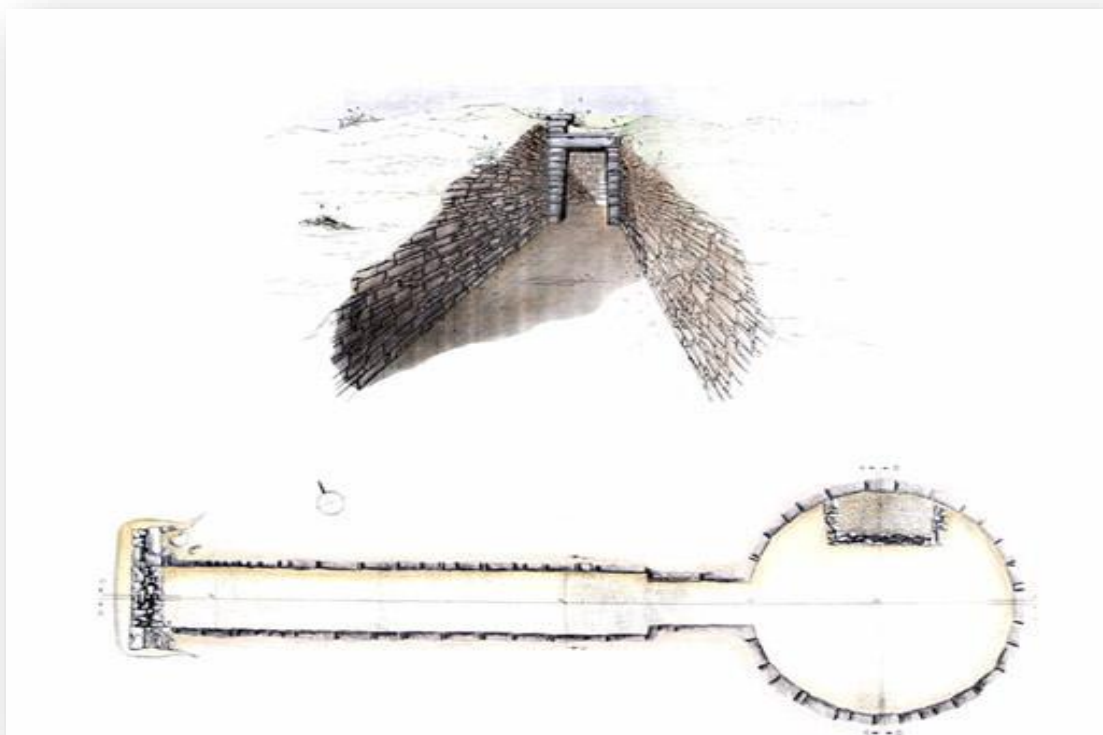
Ένας επιβλητικός τάφος θόλος γνωστός και ως Τούμπα βρίσκεται στο Διμήνι, στη δυτική πλαγιά μαζί με άλλα ερείπια της Νεολιθικής περιόδου. Σε συνδυασμό με τον δεύτερο μικρότερο τάφο του θόλου που βρίσκεται εκεί, που ονομάζεται Λαμιόσπιτο, αποτελούν σημαντικά μνημεία της περιοχής, συσχετισμένα με ασφάλεια με τους ηγεμόνες του μυκηναϊκού οικισμού στο Διμήνι. Με βάση την αρχιτεκτονική μορφή και τα αραία κεραμικά που βρέθηκαν κατά την εκκαθάριση του δρόμου (είσοδος), τον τάφο της Τούμπα είναι ελαφρώς οπίσθια από τον τάφο του, Λαμιόσπιτο και χρονολογείται στον 13ο αιώνα π.Χ. (Υστεροελλαδική ΙΙΒ) (Β. Αδρύμη- Σισμάνη 2013).

Το μεγάλο μνημείο αποτελείται από ένα μακρύ δρόμο, ένα στοίμιο (πόρτα σε ταφικό θάλαμο) και ο θόλος (ταφικός θάλαμος) Ο δρόμος έχει μήκος 16,5m, πλάτος 2,30m και το μέτωπό του συγκρατείται από τέλεια συντηρημένους πέτρινους τοίχους που συγκλίνουν ελαφρώς προς το στόμιο. στο σημείο διασταύρωσης με το θόλο φτάνουν μέχρι τα 4μ. Ο τοίχος που σφραγίζει τον τάφο σώζεται στο τέλος του δρόμου. Η είσοδος στον τάφο ήταν εξασφαλισμένη με ένα στόμιο μήκους 3,25 μ., Ύψους 3,15 μ. Και πλάτους 1,60 μ., Καλυμμένο με ένα ασφάλτινο υπέρθυρο από τρεις μεγάλες πέτρες πάχους 0,45 μ. Η πέτρα δίπλα στο θόλο είναι εσωτερικά λαξευμένη για να ταιριάζει με την καμπύλη του θόλου. Πάνω από το υπέρθυρο βρίσκεται το ανακουφιστικό τρίγωνο

(Χουρμουζιάδης 1979). Η είσοδος στομίου είναι χτισμένη με μεγάλες πρίζες που σχηματίζουν αστράρ για την ξύλινη πόρτα. Το άνω μέρος του θόλου έχει καταρρεύσει. Τα ερείπια έχουν ύψος 3,80μ και διάμετρο 8,30μ. Χτίστηκε με την τεχνική μετατόπισης φορτίου, με μικρές ασβεστολιθικές πέτρες, ενώ μεγάλα τετράγωνα αποτελούσαν τη βάση, που στηριζόταν πάνω στον ασβεστολιθικό βράχο, ο οποίος ισοπεδώθηκε για να γίνει το πάτωμα του ταφικού δωματίου. Στα βόρεια του θόλου βρίσκεται ένα ορθογώνιο κτήριο (μήκους 3,62 μ., Πλάτους 1,40 μ. Και ύψους 1,08 μ.). Ο εκσκαφέας V.Stais επισημαίνει ότι το κτήριο ήταν καλυμμένο με πέτρινες πλάκες στερεωμένες στους πλευρικούς τοίχους και ξαπλωμένος σε μια ξύλινη δοκό τοποθετημένη πάνω από τις στενές πλευρές του ορθογώνιου: ήταν ένα πέτρινο (κουτί ταφής), που περιείχε το ταφικό κρεβάτι . Ο τάφος λεηλατήθηκε. Ωστόσο, αρκετά ευρήματα σημαντικής σημασίας, κυρίως μικρά χρυσά και γυάλινα κοσμήματα, έφυγαν από την προσοχή των λεηλατών και εκτίθενται σήμερα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών.

Η Τούμπα. ο τάφος του θόλου ανασκάφηκε το 1892 από τον V.Stais. Συγκεκριμένες δεσμεύσεις για την ανάδειξη του μνημείου (δενδροφυτεύσεις, διάδρομοι πρόσβασης και σήμανση) περιλαμβάνονται στις συνολικές προσπάθειες προώθησης στον αρχαιολογικό χώρο του Διμηνίου (Χουρμουζιάδης 1979).

3.8 Η ανάδειξη και η διαχείριση του χώρου σήμερα

Κάθε χρόνο αρκετοί επισκέπτες σπεύδουν να θαυμάσουν τον χώρο αυτόν, που παραμένει εκεί τόσα χρόνια μετά την Νεολιθική εποχή. Πολλοί επισκέπτες, μάλιστα, επισκέπτονται την Ελλάδα, προκειμένου να δούνε από κοντά τον οικισμό, που διατηρείται σχεδόν αλώβητος. Ωστόσο, είναι λυπηρό το γεγονός, πως δεν έχει δοθεί αρκετή έμφαση και σημασία στην ανάδειξη και διαχείρισή του. Είναι πολύ σημαντικό να σημειωθεί, πως εάν υπήρχε καλύτερη μεταχείριση του χώρου, τόσο το χωριό Διμήνι όσο και ολόκληρη η πόλη του Βόλου θα είχε μεγαλύτερη τουριστική επισκεψιμότητα. Ως εκ τούτου η βιωσιμότητα θα ήταν σε καλύτερα επίπεδα και θα αποκτούσε όλη η περιοχή περισσότερες ευκαιρίες και κατεπέκταση μεγαλύτερη εξέλιξη. Είναι πολλά αυτά που πρέπει να πραγματοποιηθούν, προκειμένου να φτάσει σε σημείο αυτή η περιοχή να θεωρείται τουριστικά ελκυστική. Δεν αρκεί η ύπαρξη ενός τέτοιου αρχιολογικού χώρου, όσο σημαντική κι αν είναι η ιστορία του. Απαραίτητη συνθήκη είναι και η συμβολή πολλών παραγόντων για την καλύτερη αξιοποίησή του. Μεγάλο πλήγμα είναι το γεγονός, ότι υπάρχει πολύς κόμος που δεν

γνωρίζει καν την ύπαρξη του Νεολιθικού αυτού οικισμού και σε πολλές περιπτώσεις ούτε οι ίδιοι οι κάτοικοι του χωριού.

Για την καλύτερη ανάδειξή του, θα μπορούσε να επιτευχθεί περισσότερη ενημέρωση, σε σχολεία, δήμους, τοπικές και πειφερειακές εφημερίδες, για μια πρώτη κι αρκετά άμεση γνωριμία με τον χώρο. Κατ' αυτόν τον τρόπο πολλοί θα κινητοποιηθούν, θα ευαισθητοποιηθούν και σίγουρα θα ενημερωθούν για ένα πολύ σημαντικό ζήτημα.

Επιπλέον, προτέυον μέλημα είναι να αυξηθεί το ενδιαφέρον από οργανισμούς και φορείς όχι μόνο σε τοπικό, αλλά κυρίως σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο. Ωστόσο η έλλειψη χρηματικών πόρων είναι η αρχή του προβλήματος, διότι υπάρχουν παράγοντες, που ενδιαφέρονται για την καλύτερη οργάνωση κι ανάδειξη του χώρου, όμως αδυνατούν να ενεργήσουν, λόγω της μη οικονομικής ενίσχυσης. Η απολάβή επιδοτήσεων από ανώτερους οργανισμούς, θα ευνοούσε την σωστή δόμηση ενός τέτοιου χώρου. Υπάρχουν εργασίες, οι οποίες είναι απαραίτητες να γίνουν, ώστε ο χώρος να είναι λειτουργικός αλλά και οργανωμένος, κάτι που αυτή την στιγμή δεν συμβαίνει, με αποτέλεσμα το κοινό του να είναι περιορισμένο. Συγκεκριμένα τα στατιστικά στοιχεία των τελευταίων ετών δείχνουν πως η επισκεψιμότητα στον χώρο αυξάνεται τους μήνες του καλοκαιριού (λόγω της τουριστικής περιόδου) και τον μήνα Μάρτιο (λόγω σχολικών εκδρομών) κι ελάχιστα μέσα στο Φθηνόπωρο και τον Χειμώνα. Αυτό μας παραπέμπει στο συμπέρασμα, πως θα έπρεπε να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην σωστή λειτουργία αλλά και την λειτουργικότητα του χώρου.

Υπάρχουν κάποια βήματα που πρέπει να ακολουθηθούν, προκειμένου να γίνουν οι πρώτες βασικές αλλαγές στον χώρο και να αποκτηθεί μια βασική υποδομή. Θα πρέπει να δημιουργηθεί σύστημα περιήγησης για Α.Μ.Ε.Α, κάτι που δεν υπάρχει αυτή την στιγμή στον χώρο, καθιστώντας έτσι αδύνατον σε αυτούς τους ανθρώπους να τον επισκευθούν. Πρακτικά, είναι σημαντική προϋπόθεση ένα τέτοιο μέρος, να έχει αναψυκτήριο και χώρο ανάπαυσης των ανθρώπων που έχουν διανύσει την έκταση. Αυτή την στιγμή δεν υπάρχει κάτι αντίστοιχο, κάνοντας την εμπειρία αυτή να φαντάζει περισσότερο με αγγαρεία, κυρίως σε μικρά παιδιά. Είναι αρκετά κουραστικό κα μόνο στην ιδέα η περιήγηση σε ένα μέρος όπως αυτό, να μην υπάρχει σημείο ξεκούρασης για τους επισκέπτες, ώστε να συνεχίσουν με όρεξη την υπόλοιπη ξενάγησή τους.

Τέλος, η τεχνολογία θα μπορούσε να δώσει ακόμα περισσότερη σπουδαιότητα στον χώρο και μεγαλύτερη ευχαρίστηση στους ανθρώπους που βρίσκονται εκεί, ή ακόμα και σε όσους το παρακολουθούν από τις οθόνες του υπολογιστή τους. Μεγάλο επίτευγμα θα ήταν η παρουσίαση όλου του χώρου μέσα από μια εφαρμογή, η οποία θα μπορούσε να σε μεταφέρει ακόμα και σε εκείνη την εποχή, έχοντας όλα όσα είχαν οι άνθρωποι τότε. Η διαδραστικότητα θα δημιουργούσε πολύ μεγαλύτερο ενδιαφέρον στους επισκέπτες, καθώς μέσα από αυτό θα μπορούσαν να επινοηθούν ακόμα και παιχνίδια, δραστηριότητες, quiz, ερωτηματολόγια και γενικά μια σειρά ενεργειών, που θα έκαναν την ξενάγηση πιο ενδιαφέρουσα. Μέσα από ένα τάμπλετ θα μπορούσε ο επισκέπτης να δει πως ζούσε ένας άνθρωπος της Νεολιθικής εποχής, πως δρούσε στην καθημερινότητά του.

Σε διάφορα σημεία υπάρχουν πινακίδες, οι οποίες έχουν τοποθετηθεί εδώ και πάρα πολλά χρόνια, αν κρίνουμε από το πόσο έχουν διαυρωθεί έως καταστραφεί. Με δυσκολία διαβάζει κανείς τις πληροφορίες, τις οποίες αναγράφουν πάνω, καθώς πολλές είναι ξεθωριασμένες, σκουριασμένες ή και εξαφανισμένες. Η τοποθέτηση κατευθυντήριων και ανθεκτικών πινακίδων είναι μια ενέργεια που πρέπει σίγουρα να πραγματοποιηθεί. Εξίσου βαρυσήμαντη είναι η ύπαρξη περιγραφής σε μορφή Μπραιγ, αλλά και η δυνατότητα ακουστικής ξενάγησης από ειδικά μηχανήματα, τα οποία θα έχουν προεπιλογή διάφορων βασικών γλωσσών (ελληνικά, αγγλικά, γερμανικά, γαλλικά).

Είναι ένας χώρος εξαιρετικά σημαντικός, τον οποίο οφείλουμε να καταστήσουμε προσβάσιμο και λειτουργικό προς το κοινό.

Όλα αυτά δυστυχώς βρίσκονται ακόμα σε επίπεδο ιδανικής πραγματικότητας. Θα μπορούσαν, τελικά, να γίνουν πράξεις και να δώσουν στον Αρχαιολογικό χώρο άλλη υπόσταση, πιο σύγχρονη και σίγουρα πιο ελκυστική στους εν δυνάμει επισκέπτες του.

3.9 Μουσείο Βόλου

Εκτός από τα πολυάριθμα και διάφορα εκθέματα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το Μουσείο του Βόλου παρουσιάζει τον τρόπο έκθεσης στις αίθουσες με τα νεολιθικά αντικείμενα και τις αίθουσες με την αναπαράσταση των τάφων. Επιτρέπουν στον επισκέπτη να έχει μια πιο άμεση επαφή με τις αρχαιότητες και να κατανοήσει ευκολότερα τη λειτουργία του.

Περιοδικές εκθέσεις πραγματοποιούνται σε δύο αίθουσες του Μουσείου κατά καιρούς. Προς το παρόν υπάρχει έκθεση της συλλογής των νεολιθικών αντικειμένων από τον Άγγελο Μπάστη από όλη τη Θεσσαλία, η οποία έχει δωρηθεί στο Μουσείο. Υπάρχει επίσης μια έκθεση των νέων εξαγορών του Μουσείου που προέρχονται από τις πρόσφατες ανασκαφές στις περιοχές της Μαγνησίας και της Καρδίτσας (Χρήστος Τσουντας 1908).

Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα από μαθητές του Δημοτικού σχολείου έχει τεθεί σε εφαρμογή, το θέμα του οποίου είναι Νεολιθικός πολιτισμός: μια φορά και πάλι στο Σέσκλο και στο Δίμηνο.

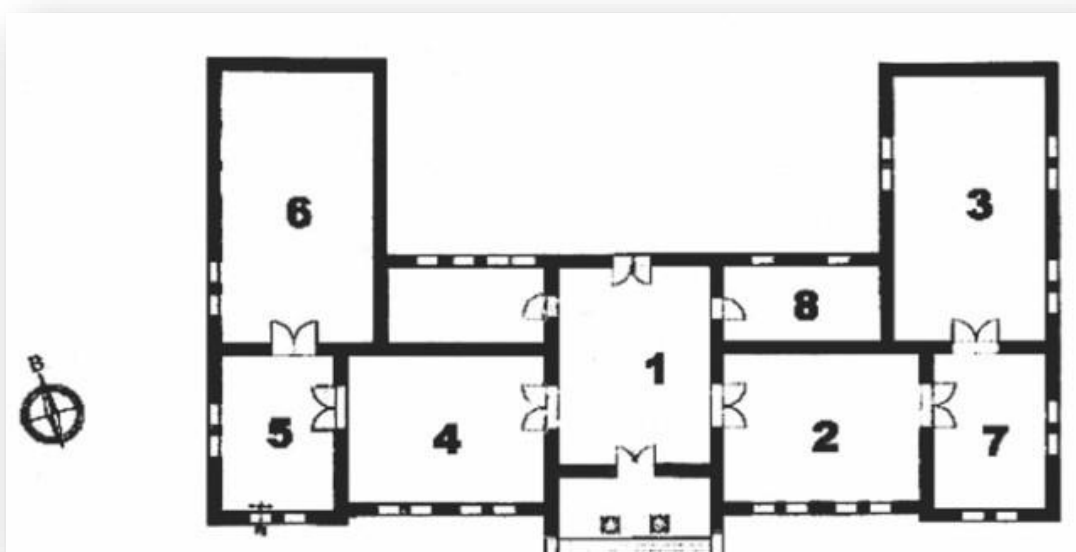
3.10 Ιστορικό

Η πρώτη έκθεση πραγματοποιήθηκε από τον Α. Αρβανιτόπουλο, με κύριο στόχο την ανάδειξη των γραπτών επιτύμβιων στηλών της αρχαίας Δημητριάδας. Το 1913-14 ο

ίδιος προχώρησε σε αναδιάταξη της έκθεσης των στηλών, ενώ παράλληλα δημιούργησε στον προθάλαμο του Μουσείου την αναπαράσταση ενός ταφικού μνημείου με αρχαία αρχιτεκτονικά μέλη (Χρήστος Τσουντας 1908).

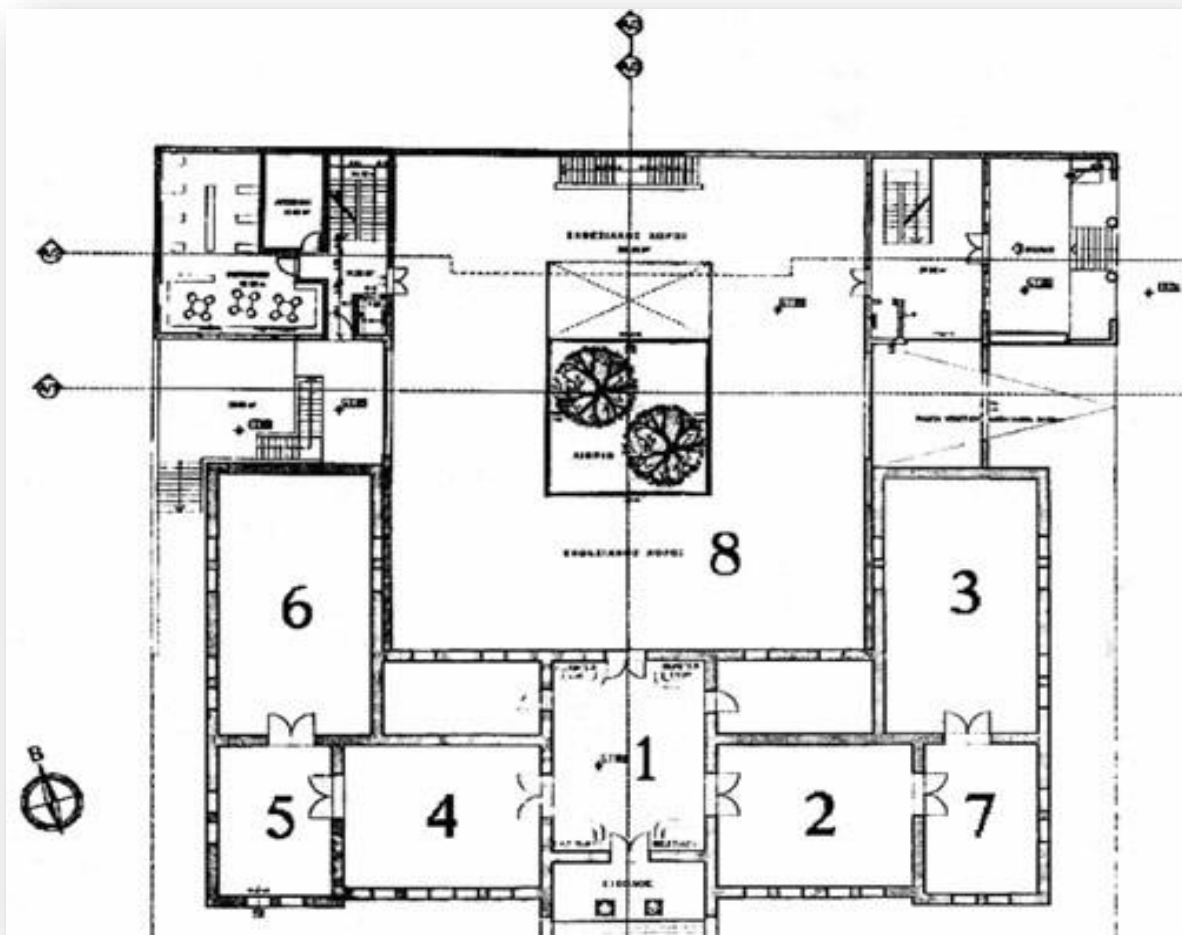
Το 1940 το Μουσείο κλείνει λόγω του πολέμου και οι αρχαιότητες απομακρύνονται και φυλάσσονται σε ασφαλές μέρος. Μετά το τέλος του πολέμου το Μουσείο επαναλειτουργήσε αμέσως, όμως και πάλι έκλεισε το 1955-56, καθώς είχε υποστεί σημαντικές ζημιές από τους σεισμούς που έπληξαν εκείνη την περίοδο την πόλη του Βόλου. Με ενέργειες του τότε εφόρου Δ.Ρ. Θεοχάρη πραγματοποιήθηκαν εργασίες στερέωσης, αναστήλωσης και ανακαίνισης του κτιρίου, οι οποίες ολοκληρώθηκαν το 1959-60.

Η επανέκθεση από το Δ.Ρ. Θεοχάρη στόχευε στην παρουσίαση χαρακτηριστικών αντικειμένων του πολιτισμού που αναπτύχθηκε στη Θεσσαλία από τους προϊστορικούς ως τους ρωμαϊκούς χρόνους. Η έκθεση περιορίστηκε σε τέσσερις αίθουσες. Στις αίθουσες 2 και 4 τοποθετήθηκαν οι γραπτές στήλες της Δημητριάδας, ευρήματα μυκηναϊκής, γεωμετρικής, αρχαϊκής, κλασικής και ελληνιστικής περιόδου από διάφορες περιοχές της Θεσσαλίας. Η επόμενη αίθουσα ήταν αφιερωμένη στην πλαστική των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων της Θεσσαλίας, σε χάλκινα μικροτεχνήματα της Γεωμετρικής και Αρχαϊκής περιόδου από το ιερό της Φίλιας στην Καρδίτσα και το ναό του Θαυλίου Διός στις Φερές. Η τέταρτη αίθουσα περιλάμβανε κυρίως ανάγλυφα και γλυπτά Ελληνιστικών και Ρωμαϊκών χρόνων (Αδρύμη- Σισμάνη 2013).

Το 1975-76 ο καθηγητής Γ.Χ. Χουρμουζιάδης ολοκλήρωσε την έκθεση στις υπόλοιπες αίθουσες του Μουσείου. Η βασική ιδέα του τρόπου έκθεσης που ακολουθήθηκε σε αυτή την προσπάθεια ήταν ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας της έκθεσης, που επιτεύχθηκε με την τοποθέτηση των αντικειμένων κατά θεματικές ενότητες, ελεύθερα στο χώρο, χωρίς προθήκες, μέσα σε κόγχες και πάνω σε ράφια που κατασκευάστηκαν με υλικά ανάλογα της εποχής στην οποία αναφερόταν η έκθεση. Έτσι, με τον πρωτοποριακό για την εποχή τρόπο, δημιουργήθηκαν δύο νέες εκθέσεις, η πρώτη για τον Νεολιθικό πολιτισμό στην αίθουσα 3 και η δεύτερη για τα ταφικά έθιμα στην αρχαιότητα στην αίθουσα 6.

Τη δεκαετία του 1980 καθιερώθηκε στο Μουσείο του Βόλου ο θεσμός των περιοδικών εκθέσεων. Αρχικά, για το σκοπό αυτό, χρησιμοποιήθηκε ο προθάλαμος του Μουσείου, αίθουσα 1, και αργότερα μια νέα ξεχωριστή μικρή αίθουσα, η αίθουσα 8. Στις αίθουσες των περιοδικών εκθέσεων φιλοξενήθηκαν κατά καιρούς ευρήματα από σωστικές ανασκαφές της Εφορείας, αφιερώματα σε προσωπικότητες της περιοχής, όπως ο λαογράφος Κίτσος Μακρής, καθώς και η ιδιωτική συλλογή του κ. Αγγ. Μπάστη, που αριθμεί 2500 αντικείμενα και δωρίθηκε το 1994 από τον συλλέκτη στο Μουσείο του Βόλου (Αδρύμη- Σισμάνη 2013).

Μέχρι το τέλος του 2002, η έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Βόλου περιείχε αρχαιότητες που προέρχονται από ολόκληρη τη Θεσσαλία και χρονολογούνται από την παλαιολιθική εποχή έως και τους όψιμους ρωμαϊκούς χρόνους. Από τις αρχές του 2003, το Μουσείο έκλεισε με σκοπό την ανακαίνιση του υπάρχοντος κτιρίου και την κατασκευή νέας πτέρυγας, όπου υπάρχει επιπλέον εκθεσιακός χώρος, καθώς και χώρος για τα γραφεία της ΙΓ' Ε.Π.Κ.Α., τις αποθήκες και τα εργαστήρια (Αδρύμη- Σισμάνη 2013).

Σήμερα πλέον το Μουσείο λειτουργεί με δύο εκθέσεις, τη μόνιμη έκθεση που περιλαμβάνει αρχαιότητες που χρονολογούνται από την παλαιολιθική εποχή έως τη ρωμαϊκή περίοδο και προέρχονται από ολόκληρη τη Θεσσαλία, και την περιοδική έκθεση με θέμα «Αγώνες και Αθλήματα στην Αρχαία Θεσσαλία». Παράλληλα με τα πλούσια και ποικίλα εκθέματα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Βόλου παρουσιάζει ο τρόπος έκθεσης της αίθουσας των νεολιθικών αντικειμένων και

της αίθουσας με τις αναπαραστάσεις των τάφων, που δίνουν τη δυνατότητα στον επισκέπτη να έχει πιο άμεση επαφή με τα αρχαία και να κατανοεί με ευκολία τη λειτουργία (.

3.11 Εκθέσεις

Η έκθεση οργανώθηκε με βάση την προϋπάρχουσα έκθεση του Μουσείου και με προσθήκες νέων ενοτήτων. Έτσι διατηρήθηκαν οι αίθουσες του Νεολιθικού πολιτισμού και των ταφικών εθίμων τις οποίες είχε επιμεληθεί ο κ. Γ.Χ. Χουρμουζιάδης στις αρχές της δεκαετίας του 1980 με πρωτοποριακό για την εποχή τρόπο έκθεσης. Προστέθηκε η αίθουσα των ευρημάτων από τα μεγάλα δημόσια έργα που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια στη Μαγνησία με σκοπό να αναδειχθεί η πληθώρα των νέων στοιχείων που προέκυψαν από αυτές τις έρευνες και να αποδοθούν το συντομότερο δυνατό στο κοινό οι πληροφορίες αυτές. Τέλος οργανώθηκε από την αρχή μια αίθουσα που περιλαμβάνει τις επιτύμβιες γραπτές στήλες της αρχαίας Δημητριάδος, οι οποίες αποτελούν γενικότερα μοναδικό εύρημα και μας δίνουν πολλές πληροφορίες για την αρχαία πόλη. Η ανάγκη στέγασης και προβολής αυτών των στηλών υπήρξε στην αρχή του 20ου αιώνα η αφορμή για την ανέγερση του Αρχαιολογικού Μουσείου Βόλου. Σε δύο αίθουσες του Μουσείου πραγματοποιούνται κατά διαστήματα περιοδικές εκθέσεις. Την περίοδο αυτή εκτίθεται η συλλογή νεολιθικών αντικειμένων από ολόκληρη τη Θεσσαλία, του Βολιώτη Συλλογέα Άγγελου Μπάστη, που δωρίθηκε στο Μουσείο (Heath, Julian 2017). Επίσης λειτουργεί έκθεση με τα νέα αποκτήματα του Μουσείου που προέρχονται από τις πρόσφατες ανασκαφές στην περιοχή της Μαγνησίας και της Καρδίτσας. Στο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου εφαρμόζεται ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για μαθητές του Δημοτικού σχολείου που έχει σαν θέμα: Νεολιθικός πολιτισμός: Μια φορά κι έναν καιρό στο Σέσκλο και στο Διμήνι.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην Ελλάδα υπάρχει μεγάλος αριθμός πολιτισμικού πλούτου, απτών αλλά και άυλων ιστορικών αξιοθεάτων, που πρέπει να προστατευθούν και να προωθηθούν. Γιαυτό το λόγο η χώρα πήρε τα κατάλληλα νομικά μέτρα που απαιτούνται και συμμορφώθηκε με διάφορους διεθνείς κανονισμούς και συμβάσεις. Ωστόσο, η διαχείριση της αξιοθαύμαστης πολιτιστικής μας κληρονομιάς δεν πρέπει να σταματήσει εκεί. Αντίθετα, πρέπει να ενσωματωθεί σε εκείνα τα επίπεδα χωροταξικού σχεδιασμού που μπορούν να συμβάλουν, μέσω κατάλληλων παρεμβάσεων, στη διατήρηση του πλούτου των μνημείων του έθνους και να διασφαλίσουν τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την ορθολογική χρήση και προώθηση του. Σε αυτό το πλαίσιο, ο χωρικός σχεδιασμός σε εθνικό επίπεδο πρέπει να στοχεύει στη δικτύωση των μνημείων σε ολόκληρη τη χώρα και στη μεγιστοποίηση του οικονομικού κέρδους από την εθνική της κληρονομιά. Σε περιφερειακό / τοπικό επίπεδο, επίσης, ο χωρικός σχεδιασμός πρέπει να συνδέσει τα μνημεία της περιοχής με την ενδοχώρα τους και να διασφαλίσει ότι οι επικρατούσες συνθήκες ευνοούν την προστασία και την προώθησή τους, σε συνδυασμό με τη φυσική κληρονομιά της περιοχής και με άλλους φυσικούς πόρους και έσοδα. Ο νόμος 3028/02 μπορεί να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο επιβάλλοντας ειδικούς κανονισμούς χωροταξικού σχεδιασμού (χρήσεις γης κ.λπ.) κοντά σε μνημεία μέσω του καθορισμού Ζώνων Προστασίας Α και Β. Αυτό στην πράξη μπορεί να συμβεί με την συνεργασία των αρχαιολόγων και των πολεοδόμων, των αρμόδιων υπουργείων, των τοπικών αρχών και των ΜΚΟ. Μια τέτοια συνεργασία θα διασφαλίσει την αποτελεσματική διαχείριση των κτιρίων κληρονομιάς.

Οι ομοιότητες μεταξύ των τωρινών κόλπων του Βόλου που περιγράφονται στην εισαγωγή (αρόσιμη γη που τροφοδοτείται από εφήμερα ρεύματα και περιβάλλεται από απότομα, άγονα βουνά ασβεστόλιθου) βασίζονται προφανώς σε μια παρόμοια γεωλογική ιστορία: η περιοχή ανήκει στην ίδια περιφερειακή γεωλογική μονάδα, και επηρεάζεται από την πρόσφατη τεκτονική κίνηση και έχει βιώσει παρόμοια γεωλογική ιστορία στο Ολοκαίνιο. Και στις δύο περιοχές, οι πιο πρόσφατες αλλαγές στο τοπίο κυριαρχούν από έναν υπερβατικό / παλινδρομικό κύκλο. Η παράβαση προκλήθηκε από την άνοδο της στάθμης της θάλασσας μετά τον παγετώνα και συνεπώς προκλήθηκε από τη φύση, ενώ η παλινδρόμηση συνδυάστηκε με εκτεταμένη διάβρωση του εδάφους και πιθανώς προκλήθηκε από ανθρώπους.

Την δημιουργία ενός παραθαλάσσιου φράγματος προκάλεσαν οι διαφορετικές συνθήκες εναπόθεσης ρεύματος στη δυτική πλευρά της πεδιάδας Argive. Ταυτόχρονα ο κόλπος στο Διμήνι παρέμενε συνδεδεμένος με την ανοιχτή θάλασσα. Κατά συνέπεια, μετά τη μέγιστη παραβίαση, η ακτή στο Διμήνι υποχώρησε σταδιακά από την κορυφή της θέσης, ενώ το παράκτιο τμήμα της πεδιάδας Argive πέρασε μια πιο περίπλοκη ανάπτυξη. Επιπλέον, η μέγιστη παράβαση στο Διμήνι ήταν κατά τη Νεολιθική εποχή, επειδή η μέγιστη θέση οποιασδήποτε παράβασης εξαρτάται όχι μόνο από τον ρυθμό αύξησης της στάθμης της θάλασσας, αλλά και από τον ρυθμό καθίζησης στην παράκτια ζώνη (Curray 1964). Στο Dimini ξεκίνησε η διάβρωση του εδάφους την εποχή του πολιτισμού των Δήμων στη Νεολιθική (Finke 1988a: 109). Η αυξημένη παροχή ιζημάτων υπερέβαινε τη συνεχιζόμενη άνοδο της θάλασσας και άρχισε η παλινδρόμηση της ακτής.

Οι παράκτιες πεδιάδες της περιοχής παρέχουν εύκολη πρόσβαση στην παραλία και συχνά επίσης φυσικά λιμάνια, εκτός από άφθονη αρόσιμη γη, πηγές και ρέματα. Πολλές από τις τοποθεσίες του ισότοπου εξαρτώνταν από αυτό το ευνοϊκό περιβάλλον. Σε όποιο μέρος υπήρχαν μικρά ρυάκια και συναντούσαν τη θάλασσα ή την όχθη της λίμνης τοποθετούνταν οι οικισμοί των Διμηνών, Μαγούλας, Λέρνας και Ιωλκού. Μετά από καιρό που το περιβάλλον πλέον είχε αλλάξει, αλλαγές δηλαδή στις ακτές της θάλασσας και της λίμνης, αρκετοί χώροι εγκαταλείφθηκαν και νέοι εγκαταστάθηκαν αλλού.

Σε κάθε περίπτωση μέρη όπως ο αρχαιολογικός χώρος στο Διμήνι, μένουν να μας θυμίζουν την πλούσια ιστορία του τόπου μας και το πόσο σημαντική είναι. Αυτός είναι ο λόγος, που τέτοιοι χώροι πρέπει να χρήζουν καλής διαχείρισης κι αντιμετώπισης. Χρέος σαν έθνος είναι να προσπαθήσουμε να αξιοποιήσουμε όποιον πόρο έχουμε κληροδοτήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Από την πιο μικρή λεπτομέρεια έως την μεγαλύτερη πινελιά που πρέπει να γίνει για την ολοκλήρωση μια εργασίας. Η σωστή διαχείριση, εκμετάλλευση και εξέλιξη των μνημείων της χώρας και κατ' επέκταση της ιστορίας, εξελίσσει το ανθρώπινο είδος, αλλά και καθέναν από εμάς ξεχωριστά. Είναι μείζονος σημασίας κάθε άνθρωπος να γνωρίζει την σπουδαιότητα των μνημείων, αγγείων και γενικά ό,τι έχει μείνει ζωντανό στο πέρασμα του χρόνου, διότι μέσα από το παρελθόν γνωρίζει κανείς το παρόν. Μέσα από την σωστή εκπαίδευση, ενημέρωση κι ευαισθητοποίηση μπορεί να επιτευχθεί η καλύτερη δυνατή διαχείριση του πολιτισμικού πλούτου της χώρας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Antzoulitou-Retsila, E. 2005. Πολιτιστικά και Μουσειολογικά Σύμμεικτα. Athens: Papazisis Publications. Apostolou, N. 2012. Greek treasures take a hit. USA Today, 13 September [accessed 17 September 2012]. Available at: <<http://www.usatoday.com/news/world/story/2012/09/13/greek-treasures-take-a-hit/57779798/1>>.

Archaeological Law 2002. Law No. 3028/2002, On the Protection of Antiquities and Cultural Heritage in General (English translation) [accessed 10 August 2012]. Available at: <<http://portal.unesco.org/culture/fr/files/25587/11113354823nomos4en2.pdf/nomos4en2.pdf>>.

Bintliff, J. L. 2004. Local History and Heritage Management in Greece. The Potential at the Village Level. In: P. N. Doukelis and L. Mendoni, eds. Perception and Evaluation of Cultural Landscapes: Proceedings of an International Symposium, Zakynthos, December 1997. Athens: Research

Centre for Greek and Roman Antiquity, National Hellenic Research Foundation (Μελετήματα 38), pp. 137–52. Chourmouziadi, A. 2006.

Το Ελληνικό Αρχαιολογικό Μουσείο: Οεκθέτης, το έκθεμα, ο επισκέπτης. Thessaloniki: Vaniass Publications.

Cleere, H. ed. 1984. Approaches to the Archaeological Heritage: New Directions in Archaeology. Cambridge: Cambridge University Press. Cleere, H. ed. 1989. Archaeological Heritage Management in the Modern World. One World Archaeology 9. London and New York: Routledge.

Conti, J. M. 2007. Community Involvement in the Management of Prehistoric Sites. In: I. Hodder and L. Doughty, eds. Mediterranean Prehistoric Heritage Training, Education and Management. Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research, University of Cambridge, pp. 57–68.

Davies, J. L. 2000. Warriors for the Fatherland: National Consciousness and Archaeology in ‘Barbarian’ Epirus and ‘Verdant’ Ionia, 1912–22. Journal of Mediterranean Archaeology, 13(1): 76–98.

Demas, M. 2002. Planning for Conservation and Management of Archaeological Sites: A Values-Based Approach. In: J. M. Teutonico and G. Palumbo, eds. Management Planning for Archaeological Sites: An International Workshop Organised by the Getty Conservation Institute. Los Angeles: The Getty Conservation Institute, pp. 27–54.

Diazoma, 2012. Diazoma: Citizens for the Ancient Theatres [accessed 10 September 2012]. Available at: <http://www.diazoma.gr/en/Page_01-01.asp>.

Doris, E. 1985. Το δίκαιο των αρχαιοτήτων: νομοθεσία — νομολογία — ερμηνεία. Athens: Ant. N. Sakkoulas. Dumas, C. 1997. Management Considerations at a Mediterranean Site: Akrotiri, Thera. In: M. de la Torre, ed. The Conservation of Archaeological Sites in the Mediterranean Region: An International Conference

Organized by the Getty Conservation Institute and the J. Paul Getty Museum, 6–12 May 1995. Los Angeles: The Getty Conservation Institute, pp. 27–40.

Esha Ghosh, Seny Kamara, Roberto Tamassia: Efficient Graph Encryption Scheme for Shortest Path Queries. *AsiaCCS 2021*: 516-525

Étienne, R. ed. 2000. *Les Politiques de l'Archéologie du milieu du XIXe siècle à l'orée du XXIe*. Colloque organisé par l'École française d'Athènes à l'occasion de la célébration du 150e anniversaire de sa fondation. Discours prononcés à l'occasion du 150e anniversaire de l'EFA. Athens: École

Française d'Athènes. Fotiadis, M. 2010. There Is a Blue Elephant in the Room: From State Institutions to Citizen Indifference. In: A. Stroulia and S. B. Sutton, eds. *Archaeology in Situ: Sites, Archaeology, and Communities in Greece*. Lanham, Maryland: Lexington Books, pp. 447–56.

Fouseki, K. 2008. Discerning the Evidence of 'in situ museums' in Greece. In: O. Menozzi, M. L. Di Marzio, and D. Fossarato, eds. *SOMA 2005: Proceedings of the IX Symposium on Mediterranean Archaeology*, Chiety (Italy), 24–26 February 2005. BAR International Series 1739. Oxford: Archaeopress, pp. 447–54.

Fouseki, K. 2009. 'I own, therefore I am': Conflating Archaeology with Heritage in Greece: A Possessive Individualist Approach. In: E. Waterton and L. Smith, eds. *Taking Archaeology Out of Heritage*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, pp. 49–65.

Hamilakis, Y. 2007. *The Nation and its Ruins: Antiquity, Archaeology, and National Imagination in Greece*. Oxford: Oxford University Press. Hamilakis, Y. and Anagnostopoulos, A. 2009. What is Archaeological Ethnography? *Public Archaeology* 8(2–3) — *Archaeological Ethnographies*, 65–87.

Hamilakis, Y. and Yalouri, E. 1996. Antiquities as Symbolic Capital in Modern Greece. *Antiquity*, 70(267): 117–29.

Hamilakis, Y. and Yalouri, E. 1999. Sacralising the Past: Cults of Archaeology in Modern Greece. *Archaeological Dialogues*, 6(2): 115–35.

Hellenic Ministry of Culture 2012. Melina Merkouri — Curriculum Vitae [accessed 18 May 2012]. Available at:

<<http://www.yppo.gr/1/e1120.jsp?person=6>>. Herzfeld, M. 1986. *Ours Once More: Folklore, Ideology, and the Making of Modern Greece*. 2nd edn. New York: Pella.

Herzfeld, M. 1991. *A Place in History: Social and Monumental Time in a Cretan Town*. Princeton, NJ: Princeton University Press. Herzfeld, M. 2011. Crisis Attack: Impromptu Ethnography in the Greek Maelstrom. *Anthropology Today*, 27(5): 22–26.

Hodder, I. 2003. Archaeological Reflexivity and the 'local' Voice. *Anthropological Quarterly*, 76(1): 55–69.

Kardulias, N. P. 1994. Archaeology in Modern Greece: Bureaucracy, Politics, and Science. In: N. P. Kardulias, ed. *Beyond the Site: Regional Studies in the Aegean Area*. Lanham, MD: University Press of America, pp. 373–87.

Kennedy, R. 2012. Greek antiquities, long fragile, are endangered by austerity. *New York Times*, 11 June [accessed 25 June 2012]. Available at: <http://www.nytimes.com/2012/06/12/arts/design/archaeologists-say-greek-antiquities-threatened-by-austerity.html?_r=1>.

King, T. F. ed. 2011. *A Companion to Cultural Resource Management*. Chichester: Wiley-Blackwell.

Kokkinidou, D. 2005. Παρελθόν και Εξουσία: Όψεις της Αρχαιολογίας στην Ελληνική Κοινωνία και Εκπαίδευση. Thessaloniki: Vantias Publications.

Kokkou, A. 1977. *Ημέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*. Athens: Hermes Publications. Konsola, D. N. 1995. *Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς*. Athens: Papazisis Publications.

Konstantios, D. 2003. *Η Πόλη, το Μουσείο, το Μνημείο. Δοκίμια πολιτιστικής διαχείρισης*. Athens: Scripta Publications. Kotsakis, K. 1991. The Powerful Past: Theoretical Trends in Greek Archaeology. In: I. Hodder, ed. *Archaeological Theory in Europe: The Last Three Decades*. London and New York: Routledge, pp. 65–90.

Kotsakis, K., Kaukoula, K., Nanoglou, S., and Astreinidou, P. 2003. *Paliambela Kolindrou Management Plan*. Thessaloniki: Aristotle University of Thessaloniki, Department of Archaeology, Temper Project.

Lambrinoudakis, V. 2006. Προσπάθεια προσέγγισης της έννοιας της ολοκληρωμένης προστασίας των μνημείων. In: D. Zafeiropoulou, ed. *Enhancement and Promotion of Cultural Heritage: Proceedings of the Seminar held in the context of the Greek Presidency of the European Union under the auspices of the Hellenic Ministry of Culture, Athens-Delphi 17–19 March 2003*. Athens: Ministry of Culture, Archaeological Receipts Fund, pp. 49–58.

Lambrinoudakis, V. K. 2008. Η Διαχείριση της υλικής πολιτισμικής μας κληρονομιάς. In: V. K. Lambrinoudakis, *Δέκα Μαθήματα Αρχαιολογίας: Οδοιπορικό από την*

- Αρχαία Ελληνική Τέχνη στη Σύγχρονη Ζωή. Athens: Livanis Publishing Organisation, pp. 149–63.
- Lavas. G. P. 2010. Ζητήματα Πολιτιστικής Διαχείρισης. Athens: Melissa Publications.
- Lee, Y.-s. F., du Cros, H., Di Stefano, L., and Logan, W. eds. 2007. Introduction. In: H. du Cros and Y.-s. F. Lee, eds. *Cultural Heritage Management in China: Preserving the Cities of the Pearl River Delta*. London and New York: Routledge, pp. 1–22.
- Liwieratos, K. 2009. *Competitive Advantage Strategy in Cultural Heritage Management: A Case-Study of the Mani Area in the Southern Peloponnese, Greece*. BAR International S1989.Oxford: Archaeopress.
- Loukaki, A. 2008. *Living Ruins, Value Conflicts*. Aldershot: Ashgate.
- Lowenthal, D. 1988. Classical Antiquities as National and Global Heritage. *Antiquity*, 62(237): 726–35.
- Mallouchou-Tufano, F. 1998. Η αναστήλωση των αρχαίων μνημείων στη Νεώτερη Ελλάδα (1834–1939): Το έργο της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας και της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Athens: Archaeological Society at Athens.
- Mallouchou-Tufano, F. 2007. The Restoration of Classical Monuments in Modern Greece: Historic Precedents, Modern Trends, Peculiarities. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 8(3): 154–73.
- Mastrantonis, P. A. 2008. Διαχείριση Αρχαιολογικών Έργων: Θεωρητικό πλαίσιο και ανάπτυξη εξειδικευμένων εργαλείων. Athens: Book Institute — A. Kardamitsas.
- Mazower, M. 2011. Democracy's Cradle, Rocking the World. *New York Times*, 29 June [accessed 10 July 2011]. Available at: <<http://www.nytimes.com/2011/06/30/opinion/30mazower.html>>.
- McManamon, F. P. and Hatton, A. eds. 2000. *Cultural Resource Management in Contemporary Society: Perspectives on Managing and Presenting the Past*. London and New York: Routledge, One World Archaeology 33.
- Merriman, N. 2004. Introduction: Diversity and Dissonance in Public Archaeology. In: N. Merriman, ed. *Public Archaeology*. London and New York: Routledge, pp. 1–17.
- Messenger, P. M. and Smith, G. S., eds. 2010. *Cultural Heritage Management: A Global Perspective*. Gainesville, FL: University Press of Florida.
- Ministry of Culture 1984–93. *Αναστήλωση-Συντήρηση-Προστασία Μνημείων και Συνόλων*, Vols 1–3. Athens: Ministry of Culture.

- Moshenska, G. and Dhanjal, S. eds. 2012. *Community Archaeology: Themes, Methods and Practices*. Oxford: Oxbow.
- Okamura, K. and Matsuda, A., eds. 2011. *New Perspectives in Global Public Archaeology*. London: Springer.
- Pantos, P. A. 2001. *Κωδικοποίηση νομοθεσίας για την πολιτισμική κληρονομιά κατά θέματα. Α' Ελληνική νομοθεσία*. Athens: Ministry of Culture
- Papaconstantinou, V. S. 2003. *Εγχειρίδιο Αρχαιοκαπηλίας, επίσημης και ανεπίσημης*. Athens: Periplous.
- Papadopoulos, J. K. 1997. Knossos. In: M. de la Torre, ed. *The Conservation of Archaeological Sites in the Mediterranean Region. An International Conference Organized by the Getty Conservation Institute and the J. Paul Getty Museum, 6–12 May 1995*. Los Angeles: Getty Conservation Institute, pp. 92–125.
- Papadopoulos, S. 2003. *Ανθρωπολογικά Μουσειολογικά: Μικρά μελετήματα*. Athens: Piraeus Bank Group Cultural Foundation.
- Petrakos, V. 1982. *Δοκίμιο για την Αρχαιολογική Νομοθεσία*. Publications of the Archeologikon Deltio, No. 29. Athens: Ministry of Culture and Arts, Archaeological Receipts Fund.
- Pickard, R. ed. 2001. *Policy and Law in Heritage Conservation*. London and New York: Spon Press.
- Pickard, R. ed. 2002. *European Cultural Heritage, Volume II: Review of Policies and Practice*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Plantzos, D., 2008. Archaeology and Hellenic Identity, 1896–2004: The Frustrated Vision. In: D. Damaskos and D. Plantzos, eds. *A Singular Antiquity: Archaeology and Hellenic Identity in Twentieth-Century Greece*. Mouseio Benaki 3rd Supplement. Athens: Benaki Museum, pp. 11–30.
- Sakellariadi, A. 2008. Public Challenges and the Private Ways of State Archaeology: The Case of Greece. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 10(4): 320–29.
- Sanders, G. 2002. Corinth, Greece. In: J. M. Teutonico and G. Palumbo, eds. *Management Planning for Archaeological Sites. Proceedings: An International Workshop Organized by the Getty Conservation Institute and Loyola Marymount University, May 2000, Corinth, Greece*. Los Angeles: Getty Conservation Institute, pp. 113–25.

- Sbonias, K. 2004. Accepting Diversity and the Multiple Layers of Modern Greek Identity. The Implications for Cultural Resource Management in Greece. In: P. N. Doukelis and L. Mendoni, eds. *Perception and Evaluation of Cultural Landscapes: Proceedings of an International Symposium, Zakynthos, December 1997*. Μελετήματα38. Athens: Research Centre for Greek and Roman Antiquity, National Hellenic Research Foundation, pp. 117–35.
- Scaltsa, M. ed. 2001. *Museology Towards the 21st Century, Theory and Practice*. International Symposium Proceedings [Thessaloniki, 21–24 November 1997]. Thessaloniki: Endefktirio Publications.
- Scarre, C. and Scarre, G. eds. 2006. *The Ethics of Archaeology: Philosophical Perspectives on Archaeological Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schofield, J. and Szymanski, R. 2011. Sense of Place in a Changing World. In: J. Schofield and R. Szymanski, eds. *Local Heritage, Global Context: Cultural Perspectives on Sense of Place*. Farnham: Ashgate, pp. 1–12.
- SEA 2011. Ενημερωτική εγκύκλιος για τον Ν. 4024/2011 και αποφάσεις της τακτικής συνεδρίασης του ΔΣ του ΣΕΑ στις 6/11. Association of Greek Archaeologists, Athens 11/11/2011, Protocol Number 419 . Available at: <<http://www.sea.org.gr/information/pages/viewinformation.aspx?InformationID=227>>.
- SEA 2012a. Δελτίο Τύπου για την συγχώνευση του Υπουργείου Πολιτισμού με το Υπουργείο Παιδείας. Association of Greek Archaeologists, Athens 21/06/2012, Protocol Number 233 . Available at: <<http://www.sea.org.gr/press/pages/viewpress.aspx?PressID=118>>.
- SEA 2012b. Για το νέο κύμα ‘εφεδρείας’ που συζητά η κυβέρνηση. Association of Greek Archaeologists, Athens 10/08/2012, Protocol Number 260 [accessed 26 August 2012]. Available at: <<http://www.sea.org.gr/press/pages/viewpress.aspx?PressID=123>>.
- Smith, G. S., Messenger P. M., and Soderland, H. A. eds. 2010. *Heritage Values in Contemporary Society*. Walnut Creek, Calif.: Left Coast Press.
- Stroulia, A. and Sutton, S. B. eds. 2010. *Archaeology in Situ. Sites, Archaeology, and Communities in Greece*. Lanham, Maryland: Lexington Books.
- Sullivan, S. 1997. A Planning Model for the Management of Archaeological Sites. In: M. de la Torre, ed. *The Conservation of Archaeological Sites in the Mediterranean Region*. An International Conference Organized by the Getty

Conservation Institute and the J. Paul Getty Museum, 6–12 May 1995. Los Angeles: Getty Conservation Institute, pp. 15–26.

Sutton, S. B. and Stroulia, A. 2010. Archaeological Sites and the Chasm Between Past and Present. In: A. Stroulia and S. B. Sutton, eds. *Archaeology In Situ: Sites, Archaeology, and Communities in Greece*. Lanham, Maryland: Lexington Books.

Themelis, P. G. 2009. Προστασία και χρήση των χώρων θέασης και ακρόασης. In: C. G. Lazos, ed. «Διάζωμα», Κίνηση πολιτών για την ανάδειξη των αρχαίων θεάτρων. Athens: Diazoma Publications, pp. 81–86

Heath, Julian (2017). *Warfare in Neolithic Europe*. South Yorkshire, UK: Pen & Sword Books Ltd. pp. 1–10. ISBN 978 1 47387 985 0.

Demoule, Jean-Paul; Perlès, Catherine (1993). "The Greek Neolithic: A New Review". *Journal of World Prehistory*. 7 (4): 355–416. doi:10.1007/bf00997801. JSTOR 25800637.

Runnels, Curtis N.; Payne, Claire; Rifkind, Noam V.; White, Chantel; Wolff, Nicholas P.; LeBlanc, Steven A. (2009). "Warfare in Neolithic Thessaly: A Case Study". *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*. 78 (2): 165–194. doi:10.2972/hesp.78.2.165. JSTOR 25622691.

Τσουντας, Χρήστος, 1908, Αί προϊστορικά Ακροπόλεις Διμηνίου και Σέσκλου, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ: Αθήναι

Γ. Χουρμουζιάδης, Το νεολιθικό Διμήνι, Βόλος 1979

Β. Αδρύμη- Σισμάνη, Ο μυκηναϊκός οικισμός Διμηνίου. 1977-1997 20 χρόνια ανασκαφών, Βόλος 2013